

REDEMPTIO

A JÁSZ ÉS KUN TELEPÜLÉSEK HONISMERETI LAPJA

XXVII. ÉVFOLYAM 5. SZÁM

Ára: 500 Ft

2020. OKTÓBER

REDEMPTIO (latin szó, ejtsd: redempció) – visszavásárlás, megváltás, önmegváltás. A szó az 1745-ös jászkun redempcióra utal, amikor a jászok és a kunok példás összefogással, saját erejükből visszavásárolták régi kiváltságjogaikat. Mária Terézia magyar királynő 1745. május 6-án írta alá a jászok és a kunok redempcionális diplomáját.

Pintér Tibor, a Jász-kun szerelem a redemptio 275. évfordulóján c. zenés, táncos, lovas előadás egyik főszereplője

Fotó: Kovács Iván

TARTALOM

A jászkun szabadság jogi szabályozói II. rész	2–5. oldal	Jászkun kapitányok tanácskozása Kunhegyesen	23. oldal
Egy 17. század végi hagyaték a szolnoki várból	5. oldal	Kapitányi emlékpark Kunhegyesen	24–25. oldal
A kutatás furcsa tréfái	6–7. oldal	Búcsú Horváth György	
Emlékezés régi jászberényi tanárookra XXI.	8–10. oldal	emeritus nagykunkapitánytól (1953–2020)	26. oldal
A lacházi tégláégetés fénykora	10–11. oldal	A törökkori Szolnok történetét mutatja be	
Hamza Lehel Mária divattervező,		dr. Bagi Gábor történész új kötete	27. oldal
divatrajzoló kiállítása a Jász Múzeumban	12–15. oldal	Gubicz András emlékévk	28. oldal
Jász-kun szerelem		Hat értékes hetvenes	29. oldal
a redemptio 275. évfordulóján	16–17. oldal	Jász baráti közösségek XVI. fóruma	
JÁSZ – KUNSÁGI CSALÁDFÁK		Jászfényszaru	30. oldal
A kunszentmiklósi Szappanos család	18–20. oldal	Novemberben jelenik meg	
Az Óballai Falunap kézműves udvara	20–21. oldal	a Mátyás király emlékérem	31. oldal
Kunkapu avatás Kunhegyesen	22–23. oldal	Kalandozás az iszlám világában	32. oldal

A jászkun szabadság jogi szabályozói II. rész

Szabályalkotó tevékenység a Jászkun kerület községekben 1702–1745

Az 1682-től önállósuló Jászkun kerület a nádor legfőbb bírósága és saját kapitányainak joghatósága alá került. I. Lipót király még 1682-ben jóváhagyta Hunyadi Mátyás kiváltságlevelét, és megengedte, hogy „minden következő időnkig tisztjeiket és más bíróikat maguk választthassák és nevezhessék ki maguk közül, akiket akarnak”. Jogilag megerősített önkormányzatukat 1696-ban a szabad költözési jog, valamint a rév- és vámentesség egészítette ki. 1701-ben azonban a király eltörölte az összes kiváltságot, amit a jászok és kunok az idők során a magyar királyoktól kaptak, s kötelezte őket mindazok teljesítésére, amelyekre az ország más jobbágysai is köteleztettek. Az eltörölt kiváltságok közül kiemelt figyelmet érdemelnek azok, amelyek az eltörlés ellenére a továbbiakban is fel-fel bukkantak: a szabad bíróválasztási, a szabadköltözési, a harmincad-, rév- és vámentességi jog. A folyamat betetőzéséként 1702. március 22-én megkötötték az adásvételi szerződés a Német Lovagrenddel s a Jászkun kerület földje és népe földesúri uralom alá került.

A vármegyéktől függetlenedett szabad Jászkun kerület megvásárlása révén a Német Lovagrend teljes földesúri tulajdonjogot nyert, a korona csupán a királyi jogokat tartotta meg, az állami adóztatás és a katonai beszállásolás jogosultságait. Az akció óriási felzúdulást és ellenállást váltott ki, melynek széleskörű megnyilvánulása már a beiktatási ceremóniákon megtörtént, ahol a megjelentek tiltakozásukat szóban és írásban is kifejezték. A beiktatás zavartalan lebonyolítását a Budáról és Egerből kivezényelt katonai alakulatoknak kellett biztosítaniuk. Az adásvétel a kerület minden lakóját, beleértve az armális nemeseket is, jobbágysorba süllyesztette volna, de később a nemesek delegációjának kérelmére a lovagrend nagymestere ígéretet tett a kiváltságainak meghagyására. Az ígéret tartalmazta, hogy *nem lesznek alávetve olyan bírásoknak, mint a colonusok, a rusticusok, a jobbágyok, földjeiket,*

rétjeiket, minden ingatlan és ingó vagyonukat törvényesen, igaz jogcímmel bírhatják, mint más nemesek. Témánk szempontjából kiemelendő, hogy a kerületek és településeik közigazgatása változatlanul megmaradhatott, a főkapitányi és a nádori főhatóság azonban eltöröltetett. A főkapitány irányítási funkcióit a lovagrend által kinevezett adminisztrátor látta el, aki nem egyszer önhatalmúlag a főkapitány megnevezést alkalmazta önmagára, a partikularis kerületek élén (Kiskun, Nagykun, Jász kerület) továbbra is választott kapitányaik állhattak.

I. Lipót király

Az elkövetkező időszak a Jászkun kerület népe számára óriási anyagi megterhelést és szabadságaik sárba tiprását hozta. Az elkeseredett jászkunságiak szinte természetes következményként az 1703-ban kirobbanó Rákóczi-szabadságharcban Rákóczi mellé álltak, aki elismerte kiváltságaikat, ám 1710-ben a lovagrend ismét átvette a földesúri hatalmat. A választott kapitányok hatásköre névlegessé vált, közgyűléseket csak a földesúr által kinevezett provisorok engedélyével és jelenlétében tarthattak.

Kiépült a lovagrendi adminisztráció, de megmaradt és egyre differenciáltabb lett a helységek önkormányzati igazga-

tása. Az összeírások mutatják, hogy a községek szervezettségét többé nem lehetett semmissé tenni. A nagykun településeken, a Felső-Kiskunságban és Halas mezővárosban a 16. század közepétől hatott a protestáns szellemiség, ami támaszul szolgált önállósági törekvéseikhez. Ezek a települések a szintén rendezett – többségükben a római katolikus vallást követő – jászágiakhoz hasonlóan maguk szervezték gazdasági életüket, tanácsaik önállóan irányították a közösséget, melyeknek rendjét az egyházzal közösen tartották fenn.

Bár teljes autonómiáról szó sem lehetett, bírósági gyakorlatukban a választott tisztségviselőik számon tartották az egykori kiváltságokat. A tilalom ellenére a községek vezetői titokban gyűléseket tartottak Jászberényben, s közös panasziratokat szerkesztettek a lovagrendhez és Bécsbe az Udvari Kamarához. Titkos közgyűléseik megbízásából 1711-től küldötteik voltak Pozsonyban, akik az eladatás megszüntetésén fáradoztak.

A Jászkun kerület népe soha nem békelt meg a földesúri alávetettséggel. Az ellentétek folytonos forrása volt, hogy a Német Lovagrend, majd 1731 után az új földbirtokos Pesti Invalidus Ház sem tudta a tervezett, robotkényszeren alapuló majorsági gazdaságokat kialakítani. Ehhez sem pusztá, sem munkaerő nem állt rendelkezésükre. A majorsági gazdálkodáshoz szükséges robot bevezetése ellen az adásvételi szerződésbe adta az ellenállási lehetőséget. A szerződésbe befoglalták, hogy a jászkunságiak *a királyság törvényeiben elfogadott szokás szerint* kötelezhetők robotra. Csakhogy a jászok és kunok soha nem tartoztak robottal. Őket e helyzetben csak külön országgyűlési határozattal lehetett volna robotra kényszeríteni. A lovagrend ezért amellett maradt, hogy az árenda összegébe a robot értéke is bennfoglaltatik.

A települések jogéletének fejlődése folyamatosan dokumentálható. A legtöbb helyi rendeletre – az írásbeli statutum hiánya miatt – a bekövetkezett jogsértés büntetésének feljegyzéséből következtethetünk. Túrkeve ítélezésében például, a vizsgálati személy

bűnösségét az ítélkezés első fóruma a tanács szavazással döntötte el. A *felek megjelentek a faluházban, ahol a Bíró Úr a N Tanátsal törvényszéket ült*, meghallgatták a pereskedőket és a tanúkat, majd szavaztak. A büntetést az kapta, akit többen tartottak bűnösnek. A közösségi együttélés szigorú szabályait a lakosság elfogadta, hiszen a bíraskodás jogforrásai a népgyűlések gyakorlatában és a helyi jogszokásokban, tehát saját értékrendjükben gyökereztek. A társadalom helyi normái a mindennapi életből kristályosodtak a testületi üléseken megfogalmazott, jóváhagyott rendelkezésekké, esetleg statumokká.

1720 előtt a jegyzőkönyvi bejegyzések többsége a község gazdasági és egyházi életére vonatkozott, vagy a földesúri hatalom stabilizálási törekvéseit tükrözte. A rendelkezések elsődleges célja a lakosságtól remélt szolgáltatások meghatározása volt, de már felbukkantak a lakosság tulajdonára, földhasználatára vonatkozó helyi rendelkezések. Írásba foglaltak határozatokat, amelyek a lakosok és a települési előljáróság közös döntéseit rögzítették, és a tanács gazdasági joghatóságát támasztották alá. 1726 tavaszán Jászfényszaruban a *Jász Fényszarusi Bírák, Tanács, és Közös Lakosok* közösen határozták el, hogy változtatnak a földhasználat módján. A határozatból két jogszokás alkalmazására következtethetünk. Az első azoknak a gazdáknak a nagyobb megbecsüléséről tanúskodik, akik régebben éltek a faluban. Őket a falu előnyben részesítette hiszen helyben lakásuk révén jobban ismerte, számukra gazdálkodásuk, beilleszkedésük a közösségbe előjogot biztosított az új beköltözőkkel szemben. Ugyanekkor mivel a nevezett gazdák arra törekedtek, hogy a házfundushoz közelebbi, ezért könnyebben művelhető földet szerezzenek, rést ütöttek azon a korábbi jogszokáson, mely szerint a település közös földjének felosztása házsor szerint mindenkinek egyenlő módon történt. Régebben ugyanis nem részesítettek előnyben egyes személyeket, hanem évenként máshol kezdték az osztást, tehát az új parcella nem lehetett azonos az előző esztendőben használttal. A jegyzőkönyvben olvasható, hogy a jelenlévő közös lakosok egyetértettek a változással. Tehát a négy megnevezett lakos kérelmére nem csak a tanács tagjai hozták meg a határozatot, bár ők hitelesítették. Formálisan nem tekinthetjük a rendelkezést falu-

törvénynek, mégis a szabadság emlékét megőrzött közösség önrendelkezése tükröződik a határozatban. A bekövetkezett változást nem foglalták írásos statumba, azt a tanács határozata pótolta. Az eset precedenst szolgáltatott a változáshoz, s a továbbiakra jogszokást teremtett. A népi jogalkotás kis körei, – az említetthez hasonlóan – a mindennapi élet számos problémájára teremtettek megoldást.

A tanácsok jelentős jogi funkciója volt a hiteleshelyi tevékenység. Jászberényben a tanács már 1696-ban hiteleshelyként funkcionált. Kemencsei Mihály a Jászberény várostól kapott malomhelyet oly módon hálálta meg, hogy amíg élt az általa felépített malom jövedelmének negyedrészt, halála után pedig a jövedelmet teljes egészében a templom számára ajánlotta. Felajánlását *emberséges emberek előtt tette*, akik közül 19 személyt név szerint felsoroltak a jegyzőkönyvben. A hiteleshelyi funkciót a kisebb községek tanácsai is ellátták. Például Fényszaruban 1726 novemberében a tanács ülésén háztulajdon megtartásáról határozott, és adott ki jegyzőkönyvezett törvénylevelet a tanács.

Jászberényben bukkan fel az első írásos bizonyíték arra, hogyan változott a földbirtoklás jogi alapja. A török uralom utáni visszaköltözések idején mindenütt szabadfoglalásos földközösségben használták a falu termőföldjét, ami a lakosság stabilizálódásával párhuzamosan átalakult újraosztásos földközösséggé. Jászberényben, ha a gazdák elégedetlenek voltak a számukra házsor szerint osztott földdel, már 1720-ban pénzért vásárolhattak másikat maguknak, de csak akkor, ha valaki a sorból eladta a sajátját. A művelésre vonatkozó határközösséget nem bonthatták meg, mégis rés keletkezett a régi jogszokáson, és megkezdődött egy új földbirtoklási forma meghonosodása. A pénzen vett föld erősebb birtokosi, szinte tulajdonosi ragaszkodást alakított ki a gazda és földbirtoka között. A földszerzés ilyen módjának elterjedése lassan átalakította az évenkénti földosztás szokását több évente visszatérő periodikus osztásra. Ez a forma a redempció után is megmaradt bizonyos helységekből, de a tartós földhasználat és a tanyásodás okán a Jászságban 20 éves periódust is alkalmaztak. A két jászsági település idézett forrásai rámutatnak a jogszokások folytonos változásaira.

Hasonlóan változott a közösség együttélésének szabályozása. A földesúri hatalom alá tartozó Jászkun kerületben a községek tanácsa minden településen kiterjesztette joghatóságát az erkölcsi normák megtartására. A református vallást követő Nagykun kerületi helységek jogszolgáltatásában a református egyház követelményei érvényesültek. Túrkeve bíraskodási gyakorlatában 1726-tól dokumentálhatóan gyakran alkalmazták büntetésül a vétkes megszegését a falu közössége előtt. Az eklézsiakövetésnek nevezett büntetés részben egyházi, részben a falu jogszokásaira vezethető vissza. A túrkevei jegyzőkönyvben 1726–1730 között tíz olyan esetet jegyeztek be, amelyben eklézsiakövetésre ítélte a tanács törvényszéke a vétkest. A közösség előtti megszegyenítő büntetés alkalmazását Gazda Enikő Orbaiszék példáján keresztül az egyházi büntetések egyik leggyakoribb formájának említi, szerinte főleg a paráznságot büntették a közösség előtti nyilvános bűnbánat kiszabásával. A Nagykun kerületi Túrkeven eklézsiakövetésre nemcsak káromkodásért, „*adtával teremtettével*” történt szitkozódásért büntettek, hanem esküszegésért, orgazdaságért, lopásért, tiltott házban történt borozásért és más vétkekért is. Több esetről tudunk, amikor az eklézsiakövetést – talán éppen annak megszegyenítő volta miatt – mellékbüntetésnek szabták a kirótt pénzbüntetés mellé. Túrkeven az esetek feljegyzése a tanács jegyzőkönyvében olvasható. A helység tanácsának közvetlen részesülése az erkölcsi követelmények megtartásában megfelelt a protestáns egyház vallásgyakorlási elveinek. A Nagykun és a Kiskun kerület protestáns többségű településein a 18. század első felében a helység- és az egyházvezetés összefonódott szervezetileg. A vallás-erkölcsi normák megtartását a lelkészek és a presbiterek felügyelték, de tevékenységükben mindenkor támaszkodhattak a tanácsra, a világi hatalom helyi testületére. Több szenátor az egyháztanácsban is funkcionált. Az összefonódás bizonyossága éppen a tanácsi jegyzőkönyvekben feljegyzett egyházi büntetések sora. Kisújszálláson, ahol a falu török idők utáni letelepedését 1717-től számíthatjuk, kezdetben szintén a tanács töltötte be az egyháztanács szerepét, és a helyi prédikátor jelenlétében büntette meg a vallás-erkölcs ellen vétkezőket.

(folytatás a 4. oldalon)

(folytatás a 3. oldalról)

Kisújszálláson csak a 18. század utolsó harmadában működött külön egyházi ítélőszék, a megelőző évtizedekben a főbíró látta el az egyházgondnoki feladatokat, s az egyház irányításában több tanácsnok vett részt.

A Jászkun kerület az 1702-ben bekövetkezett eladattással sajátos jogi helyzetbe került, megmaradt a koronabirtoki státusza, sőt 1731 után is – amikor a kerület földesura a Pesti Invalidus Ház lett – tovább élt. A koronabirtok autonómiájába beletartozott a különböző szintű szervezeti egységek önkormányzata, igazgatása és jogszolgáltatása, a statutum alkotására és a hozott rendelkezések végrehajtására is kiterjedő hatalom. A caducitas, azaz a magvaszakadtak utáni örökösödés a kerületben nem a földesurat, hanem a helyhatóságot illette ugyanúgy, mint a szabad királyi városokban. Életben tartották a lakosság szabad költözési jogát, tiltakozásaiknál a helyi tanácsok gyakran fenyegetőztek, hogy a túlzott terhelés miatt kiköltöznek a kerületből. Amellett, hogy a robotkényszert soha nem sikerült elfogadtatni a lakossággal, a községek tanácsai élükön a főbírókkal a beneficiumok (kocsmá, mészárszék stb.) kezelési és felügyeleti jogát is megőrizték, s azok jövedelmeiből saját gazdasági forrást nyertek önkormányzataik működtetéséhez. A királyi kisebb haszonvételek a földesúri jövedelmekhez tartoztak volna, de a helyhatóságok ellenállása miatt a földesúri hatóságok nem tudták felmérni azokat. A helyi előjáróságok a beneficiumokról semmiféle nyilvántartást nem vezettek a földesúrnak, aki ezért csak részben tudta e jövedelmet az árendába beszámítani. Életben maradt régi jogforrásokban gyökerező vámmmentességük is. Amikor a pestisjárvány után a nagykunsági állatkereskedőktől vámot szedtek, a kerületek kérelmére Pálffy János nádor megújította országos vám- és harmincad-mentességüket. Ez, sok egyéb bizonyág mellett, a nádorral tartott jogfolytonos kapcsolatról tanúskodik annak ellenére, hogy a nádor a jászkunok legfőbb bírói tisztségét nem gyakorolhatta. 1734-ben Karcag is mezővárosi rangot kapott, immáron mindhárom kerület központja mezőváros volt. A földesúri udvarházakat és allodiumokat a Pesti Invalidus Háznak

sem sikerült létrehoznia, viszont a lakosság költségén mindhárom kerületben felépültek a kerületi székházak.

1731 után a taksás jobbágyi státuszú lakosság mindennapjait a helységek saját rendszabályaikkal igyekeztek mederben tartani. A lakosokkal kibővített tanácsüléseken hozott határozatok helyi rendeleteknek, paragrafusokra nem tagolt statutumoknak tekinthetők. Statutum jellegű rendelkezések születtek összerületi, kerületi és települési szinten. A rendelkezések egymásra épülése megfigyelhető a rendeletek szövegében és hierarchiájában. Mindez közvetett módon bizonyítható, hiszen nem áll rendelkezésünkre a megalkotott rendszabások halmaza, amint a

Mária Terézia királynő

székelyeknél. A Jászkun kerület vonatkozásában csupán néhány megmaradt dokumentumból következtethetünk a rendszeres helyi rendeletek alkotására és érvényesülésükre. Túrkeve például 1730-ban kerületi statutumra hivatkozik a bírósági eljárásban szükséges hatáskörök megtartásánál. Az ítélkezési gyakorlatban szintén kerületi statutumra hivatkozik 1731-ben Jászájkóhalma, 1737-ben Karcag. Halas mezővárosban 1740-ben magatartási szabályokat alkottak kerületi törvényszéki határozathoz igazodva. Teljes terjedelmében megmaradt a kerületek alkapitányának előlülésével megtartott közgyűlésen hozott statutum. A szabályrendeletet 1737. november 20-án

fogadták el és hirdették ki a közgyűlésen jelenlévők előtt Lacházán (Kiskunlacháza). A gyűlésében elfogadott 8 pontos határozat megszületésére a lacházi „minden renden lévő lakosok” cselekedetei adtak okot. A bírák kötelességeiről, a gazdálkodásról és az ünnepek megtartásáról rendelkező statutum Lacházára vonatkozik, de hatása – mivel kerületi gyűlésben, a kapitány jelenlétében fogadták el – az egész kerületre terjedt. Többek között megsabták, hogy „minden ügyes maga panaszzát hites Fő Bírájának bejelentvén a Bíró az Ügynek mivoltához képest a mint a Szükség kívánnya minden héten Hetfű napon Tanácsi Gyűlést tarcson”. Szabályozták a gyűlés kihirdetésének kötelességét, s azt is kinek kell kötelezően megjelenni. A rendelkezés megállapítja a közösség szabályait megszegők büntetését is.

1740-ben a Kiskun kerületre érvényes határozatban Mária Terézia királynő parancsolatára hivatkozva határoztak a káromkodókról, a kocsmái verekedésekről, a tilos helyen pipázókról és a szabályszegők büntetéséről. Ez esetben felsőbb rendelkezés helyhez szabásáról volt szó, amit a kerületi kapitány hirdetett ki a kerület népének, záradékolva a megjegyzést miszerint a helyi előjárók kötelessége a szabályrendelet megtartását tisztségük elvesztésének terhe mellett felügyelni. Az egyes jász és nagykun helységekben is tanácsi irányítással és lakossági közreműködéssel zajlott a rendeletek alkotása. Jászberényben például, pénzbüntetést szabtak ki a gazdára, ha nem jelent meg a bíróválasztáson, Karcagújszálláson a bérekről hoztak tanácsi határozatot, Madaras faluban 1736-ban ötpontos szabályzatot fogadtak el az adózásról.

A Jászkun kerület településeinek helyi törvényalkotása tehát, amint a helységek igazgatása is, szervezett intézményi keretek között zajlott. Bár az írásban megmaradt legrégebbi statutumok a jászkun közösségekben mintegy százötven évvel később keletkeztek a székely falutörvényeknél, megalkotásukban és elfogadottságukban felfedezhetők hasonlóságok.

A székely falvakban a faluközösség belső ügyeit a falugyűléseken, a faluszéke és a választott előjárók intézték. A falugyűléseken a falu minden lakosa megjelenhetett és részt vehetett a tör-

vényhozás folyamatában. A falu gazdasági életét a falugyűlés irányította, s a rendbontók megbüntetésére a maguk által elfogadott falutörvények adtak felhatalmazást.

A Jászkun kerület helyi törvényei kevés kivételtől eltekintve nem népgyűlésben születtek, de a lakosság tiszteletben tartotta azok törvényi erejét. Az elfogadottság és a tisztelet oka abban rejlett, hogy a rendelkezéseket önállóan vagy a megjelent lakosok jelenlétében és egyetértésével a maguk közül választott előjáróik alkották és alkalmazták közösségük rendjének megtartására.

Mindkét népesség arra törekedett, hogy megőrizze szabadságát és ahol lehetett önrendelkezését.

Felhasznált irodalom:

Pintér Jenő (szerk.): Jászberény r.t. város levéltárában levő kiváltságlevelek és oklevelek gyűjteménye. Jászberény év. n.

Kiss József: A Jászkun Kerület paraszt-sága a Német Lovagrend földesúri hatósága idején 1702–1731. Budapest, Akadémia Kiadó, 1979

Kiss József: A Pesti Invalidus Ház jászkunsági földesurasága 1731–1745. Akadémia Kiadó, Budapest, 1992

Örsi Julianna: Túrkeve története a XVIII. században. In: Túrkeve földje és népe II. 5–59.

Örsi Julianna: A jászkun törvények megvalósítása a mindennapi gyakorlatban. In: Zádorné Zsoldos Mária (szerk.): Zounuk 10. Szolnok, 1995

Sz. Gazda Enikő: Egyházi büntetések Orbai széken a 18. században. In: Boér Hunor (szerk.): ACTA–1999, T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy, 2000, I. kötet, 313–324.

Barna Gábor: Adatok a vallás szerepéhez a Nagykunság életében. In: Örsi Julianna (szerk.): A Nagykunság földje és népe. Túrkeve – Szolnok, 2018. 182–231.

Szabó Lajos: Kisújszállás története II. Kisújszállás története a XVI. századtól a XIX. század első negyedéig. Kisújszállás 1987

Dr. Ducza Lajos: A református egyház-község születése. In: Dr. Ducza Lajos (szerk.): Kisújszállási református gyülekezet és templom története. Helytörténeti füzetek 32. Kisújszállás, 2014

folytatjuk

Bánkiné dr. Molnár Erzsébet
történész

Egy 17. század végi hagyaték a szolnoki várból

Véber Dániel császári hadbiztos (ezredes?) sajátos szerepet játszott a Tisza mentén a török elleni felszabadító háború kezdetén. Neve aztán vált közismertté, hogy 1685. október 17-én Mercy és Heissler tábornokok 10.000 katonával a hódoltsági török végvár vonal mögé behatolva lerohanták Szolnokot, és elvágták Buda keleti és délkeleti utánpótlási vonalait. Ez nagyban elősegítette a következő évben Buda bevételét.

A hódoltság közepén a császári haderő megjelenése sajátos helyzetet teremtett. 1685–86 telén a környező lakosságtól mindkét fél élelmet és szolgáltatásokat követelt, és kiirtással fenyegetve tiltotta a másik fél igényeinek kielégítését, bár védelmet egyik sem biztosított. Véber súlyos szolgálatokra kényszerítette Heves és Külső-Szolnok és Pest-Pilis-Solt megyéket, nemritkán egész megyék terheit néhány nagy mezővároson (Gyöngyös, Mezőtúr, Kecskemét, Nagykőrös) hajtva be. Nem igen volt más választása, a háború a lakosságtól ugyanolyan áldozatokat követelt, mint másfél évszázaddal korábban a török hódítás. Emlékeztessé tette viszont a nevét a tatár kánokat idéző, kegyetlen stílusán túl, hogy követelő leveleit – ösztönzésképp – rendre karóba húzott, kerékbe tört, vagy más módon kivégeztek rajzaival díszítette.

Véber megérte Buda visszafoglalását, de 1687 tavaszára elhunyt. Április 22-én a szolnoki várban írták össze megmaradt ingóságait, amit bútorok, ágyneműk, konyhai eszközök, öt német nyelvű lutheránus könyv, néhány ékszer és török tárgy képeztek, valamint Berthóti István (?–1709) szolnoki alkapitány 300 talléros kötelezvénye. Szolnokról az 1570-es évektől részletes hagyatéki leltár nem ismert, de ez azért is érdekes, mivel a megszálló császári haderő egy fontos vezetőjétől származik:

„Conscriptio Bonor. Danielis Veber ...
Kilencz ezüst Kalan kiknek az Harma aranyossak, az többi feiren vannak.
Egy kis ezüst Czaczka belül aranyos.
Ket Arany Gyűrű edgyk Gyemantos, másik Rubintos
Egy Rá[c]z Kaluger süvegh, fekete Barsonbul csinalt nyaknal premeset, ez tetein levén ezüstbul csinált igen gengen

külömb külömb fele aprolék eszközök, nemely részion valami kicsin gyöngyöcske ket helylen.

Egy ezüst Lánccz Farkas Börre való, más képpén Asszonyokis szoktanak olyan öveket viselni. Tizen két ón Tálccák idest 12. Huszon negy idest 24 on Tányér.

Negy ón Kanna harma egy pintes, az negyedek egy Iczes. Egy ón sótartó, egy ón Palaczk. Kondérformán való circziter négy Iczés, két ón gyertyatartó.

Konhára való, Rézbül és vasbul csinált eszközök, egy réz üst, konyhán való, czircziter fél akós.

Hét Abros asztalra való, Tizen két Tányér keszkenő.

Négy Kendő keszkenő.

Tizen négy vankus Haiak, ki kisebb, ki nagyobb, közönségessek.

Ágyra való Lepedő Hét iderest 7. Vaszonbul való.

Ágy eleibe való négy Kortina, fekete fesztektelen nyomtattatott.

Item ugyan Ágy eleiben való Két selyem Kortina, barna tafotából való.

Hat Vankus Diktával borított és három Derekel.

Egy Dunna Ket paplan, Közönségessek. Egy Kellet szönyegh Uy, három Közönséges.

Ket Török köntös, az edgyk szederiess granátbul (szügyelt levén) csinált, belletlen, az másik tarka materiából való. Egy kanavász Dolmán feir.

Egy szoknya, vallással, előkötényestül, viollaszin kepken gombval preszeget.

Egy mentecske Asszonymnak való kopot ruhával, avagy viselttel bellet, ezüst gombval preszeget.

Egy Pantallér férfinak való öv, ezüst fonalbul és selyembül szót.

Asszonymnak való selyem öv, Pagit szín, sinór. Két szederiess karmasin bőr.

Egy ezüstös s aranyos Janczár kéés Hüvely. Egy Csomo Level melyben talaltuk Bertóti István Uram Reversalissát haromszáz ezüst Tallérul /amint aliter lattam az levelet/.

Lutteranus könyvek teszen ött Nemetet nyomtattatottak. Egy Asztal és öt tabori szekecskek, két lada.

Valami kevesz Liszt, Vay, és konyhára való ex diversis leguminibus, kivel az Asszony naponként él.

Egy kocsi, közönséges.”

Dr. Bagi Gábor történész

A kutatás furcsa tréfái

Jászkisér eredetileg kun lakosságú település lett volna?

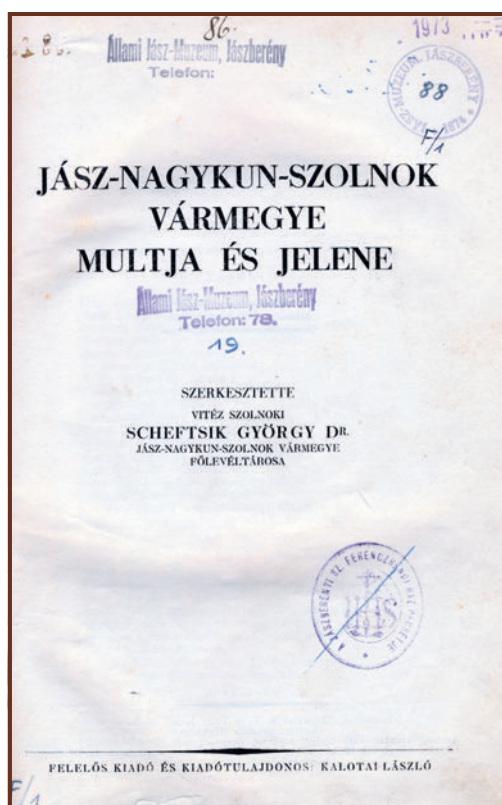
Éppen negyven éve jelent meg a Szolnok Megyei Levéltár kiadásában Jász-Nagykun-Szolnok megye települései sajátos szempontok szerinti történeti összefoglalásának első kötete *Adatok Szolnok megye történetéből* címen. A kötetben sok más település mellett Jászkisér történetét is megíró Szabó testvérek (dr. Szabó István és dr. Szabó László, a Damjanich János Múzeum osztályvezetői, Szabó László emellett a Debreceni Egyetem professzora) a település lakosságáról többek között a következőket írták: „A hagyomány szerint az 1536-ban elpusztult Rassangházának elfutott és mocsarak közé menekült népe alapította Kisért. Ezt meggyőző bizonyítékok alapján cáfolja Fodor F., bár fenntartja annak lehetőségét, hogy Kisérre bemenekültek a Rassangháziak. Fodor F. nem jász, hanem magyar településnek tartja. Valószínűbb azonban, hogy ezt a területet a jászok és kunok beköltözésekor a kunok szállták meg, s csak később csatolták, mint a Tisza jobb partján fekvő kiváltságos települést a Jászsághoz. A község szoros kapcsolata végig fennáll a Nagykunsággal. Jász előnevet először 1699-ben kapott.”

Minden bizonnyal a Szabó testvérek szakmai tekintélyéből következett, hogy a későbbi helytörténeti szakirodalomba már evidenciaként, bizonyítást nem igénylő tételként került bele, hogy Jászkisér lakossága eredetileg a kun etnikumhoz tartozhatott, és a települést később csatolták a Jászsághoz.

A helytörténeti kutató (és bárki más is) munkája során köteles minden korábban napvilágot látott állítás, vélekedés, következtetés forrásait megtalálni, ellenőrizni, legyenek azok levéltári források vagy korábban már az irodalomban megjelent vélekedések.

Mi is ezt tettük. Hogy történetének folyamán végig a Jászság szerves részeként számon tartott Jászkisér lakói eredetileg kunok lettek volna először az igen vegyes értékű, 1935-ben napvilágot látott Scheftsik-féle monográfiában (Jász-Nagykun-Szolnok vármegye

múltja és jelene) volt olvasható. A település történeti vázlatát összefoglaló, nevét nem vállaló helyi tisztviselő írta le először a következőket: „Jászkisér nagyközség a hagyomány szerint a tatárjárás idején települt. A szomszédos falvak lakói a tatárok által üldözött és a Tisza mocsaras berkeiben találtak menedéket, s az ő telepükből alakult ki a későbbi község. Nevét egy 1391. évi oklevél említi először, mely szerint a jászkiséri

Scheftsik György könyvének címlapja

kunokat a minoriták ebben az évben térítették keresztény hitre. Ugyancsak ez az oklevél megemlíti, hogy a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére köből emelt szentegyháza is van. A XIV. században Heves megyéhez tartozott, neve ez időben Kysir.”

A Szabó testvérek tökéletesen tisztában voltak a Scheftsik-féle monográfia valós értékével. Ezért egyáltalán nem valószínű, hogy hatottak volna rájuk a jászkiséri helytörténeti vázlatot készítő, az általa idézett oklevélben valójában Jászapátira vonatkozó okleveles adatokat félre értelmező, az oklevélben nem létező állításokat e dokumentumnak tulajdonító, feltehetően helyi hivatalnok hiteltelen elképzelései.

Akkor tehát honnan eredhetett, hogy Szabó István és László Jászkisér lakosságát eredetileg kun etnikumúnak vélték?

A Madaras család birtoklásának hamis víziója Kunmadarason és Kunhegyesen

Az előbb feltett kérdésre a választ megtaláljuk a túlnyomó részt általuk írt községtörténeti összefoglalásban, és az általuk hivatkozott publikációban. Mint írták: „1391-ben a Madaras családnak volt birtoka Kiséren, amelyik Kunmadarason és Kunhegyesen is birtokos volt.” Tisztességes kutatók lévén, fel is tűntették, honnan vették át a fentebbi információt, adatot. Kormos László (kenderesi református lelkész, a későbbiekben a Debreceni Református Kollégium Levéltárának vezetője) Kunmadas története termelőszövetkezeti községgé alakulásáig című munkájára hivatkoztak, melyben a következő sorok olvashatóak: „1391-ben egy oklevél a jászkiséri kunok minoriták által való megtérítéséről szól, ugyanakkor Kunhegyest, akkori nevén Hegyest jász telepnek tartja nyilván az egyházi összeírás... A betelepedés után Madaras György mint szálláskapitány irányította a falu életét és gazdálkodását.”

Hogy a Szabó testvérek természetesen hitelt adtak Kormos munkájának, az általuk papírra vetett, Kunmadas történetét felvázoló írásuk is bizonyítja. Ebben leszögezik: „Kunmadas története azonban Madaras György jászapátány birtokba helyezésével kezdődött. A kapitány Jászkiséren lakott, de birtokai Kisér, Kunhegyes, Madaras irányába húzódnak, lehetőséget teremtettek arra, hogy a jászságiak és a kunságiak között népmozgás indulhasson meg. Ilyenformán a mai Kunmadas helyén különféle népelemek ötvöződtek, de meghatározó szerepük mégis a kunoknak volt.”

Mi történt valójában?

Az örökbecsű professzor, László Gyula rendre hallgatói figyelmébe ajánlotta, hogy minden művet kritikával kell olvasni, de az első kérdés, amit eközben fel kell tennünk magunknak,

az éppen olvasott szerzőnek az állításai vajon igazak lehetnek-e? Ahhoz azonban, hogy ezt megállapíthassuk, vissza kell nyúlnunk ahhoz, pontosabban azokhoz az oklevelekhez, amelyekre a Scheftsik-féle monográfia szerzője hivatkozott.

Azok az oklevelek, amelyek említett felhasználók szerint a fentebbi információkat tartalmazzák a jászkiséri levéltárban maradtak fenn, először Palugyay Imre említette meg őket, Gyárfás István pedig közölte is szövegüket. A Scheftsik-féle „ösforrás” által „idézett” 1391. évi oklevél valójában két dokumentum. Az 1391. február 4-én kelt dokumentum a budai káptalan jelentése arról, hogy István nádor parancsára a Temesvári testvér jászok között Apáti szállást négy egyenlő részre osztották, és a jászokat birtokukba beiktatták. A másik pedig szintén a budai káptalan 1393. szeptember 1-jén kelt oklevele, amelyben a hiteles hely jelentette, hogy Zsigmond király rendeletére két jász szállás, Apáti és Négyszállás között a határjárást eszközölték.

Lackfi István nádor, a kunok bírja 1390-ben utasította a budai káptalant, hogy Apátiszállás határait járják meg, és osszák négyfelé Temesvári Miklós fia Miklós és unokatestvére a másik Miklós fia Gergely, valamint István fia György és András fia Márton helybéli lakos királyi jászok között. 1391-ben a határjárás és annak négy egyenlő részre felosztása meg is történt. Mint legutóbb Tóth Péter megállapította, az oklevélben szereplő személyek valamennyien közvetlen rokonságban állhattak egymással, mert egyedül ez magyarázhatja meg, hogy Apáti négy egyenlő részre osztották közöttük. A pereskedők minden bizonnyal apjuk jogán tarthattak igényt a birtokra, amely úgy tűnik leányágon is öröklődhetett, így kerülhetett a perbe Temesvári Miklós fia Miklós. A négy királyi jász nem egyedül vette birtokba Apáti egy-egy negyedét, hanem másokkal, nyilvánvalóan közvetlen rokonaikkal.

A határjárók először Jászapáti földjét határolták körbe, majd ezt követően a település határának négy egyenlő részre való felosztásáról intézkedtek. A határjárás során eljutottak arra a területre is, amely Jászkisér határával érintkezett. Mint írták: „Megtartva a déli irányt, hosszú menet után a síkság nyugati részén, már Apáti földje felől egyik határjelet hanyták, a másikat pe-

dig keleti irányba úgy, ahogyan elválasztódnak Madarasnak is hívott György és Kysir János fiának Mikósnak a területei (possessionis Georgii dicti Madaras et Nicolai filii Johannis Kysir vocatae separantes cumulassent). Nagyobb út megtétele után egy régi, de jól kivehető határjelhez jutottak, mellette egy másikat is emeltek az említett Kysir helység felől (a parte dictae possessionis Kysir). Nyugat felé haladva és jókora utat megtéve készítettek egy jelzést, amely mellett Kysir helység felől egy másik jelzést is állítottak. Ezután megtartva az irányt és Bérchez (Beertz) jutva két határjelet emeltek: egyik a nyugati oldalon Apáti (Apathy), a másik a keleti oldalon Kisér (Kysir) helységeket választja el... Nagy utat téve meg nyugat felé Halm nevű emelkedésen három-három földhányással választották el északtól Apáti, délről Kisért és harmadiknak Miklós fia Illés Hegyesegyház nevű helységét (... in quodam monticulo Halm vocato tres metas fecissent terreas, quarum una aquilone terreae Apathy, et alia meridie Kysir praedectis, et tertia possessionem Elyae filii Nicolai Hegyesegyház vocatam separent).”

A határjárást végző megbízottak másodjára Apáti területét osztották négy részre. A felosztás kiindulópontja a település központjában álló Szűz Mária tiszteletére felszentelt kötemplom volt (ecclesiae beatae Mariae Virginis lapidae de eadem Apathy).

A településen a nekik juttatott területeket az oklevélben említett négy jász nem egyedül vette birtokba, hanem másokkal, feltehetően közvetlen rokonaikkal. Bár a névsor hiányos, legalább harminc család élt Apáti 1391-ben.

Két évvel később, 1393-ban Temesvári Miklós, Miklós fia Gergely, András fia András és István fia György bepanaszolta a királynál a négyszállási jászokat, mert azok az ő határaikon belül fekvő szántóföldjeiket művelték (szántották). A király védelmébe vette az apáti jászokat, ismét elvégeztette a szállás határjárását, melynek során az 1391. évi határokat ellenőrizték, s néhány helyen új határjeleket is emeltek. Ebben az oklevélben Jászkisér birtokosai, jobban mondva kapitányai ugyanazok, mint a két évvel korábbi oklevélben, azonban Madarasnak mondott György neve már Gazdag Györgyként szerepel (Georgii dicti Gazdag).

A korábbi szerzők által hivatkozott okleveleket áttekintve meg kell állapítanunk – mindkét dokumentum határ-

járási oklevél – hogy bennük egyetlen szóban sem említene hittérítő minoritákat, és végképp nem említene kunokat, hanem csak jászokat. A Boldogságos Szűz Mária titulusú, kőből épült templom pedig nem Jászkiséren, hanem Jászapátiában állott.

Az 1391. évi oklevélben még Madaras Györgyként megnevezett jászkapitányt két évvel később már Gazdag Györgynek nevezték. Bár a család egyik ága továbbra is a Madaras vezetéknevét viselte. 1438-ban ugyanis Madaras László fia Bálint a nádor előtt kérte Apáti 1393. évi határjárásának az átírását. A család másik fele, a Madarasból Gazdag vezetéknevűre váltott ág is fennmaradt, hiszen 1484-ben a borsóhalmai kapitányi családból származó Bartalyus Anna asszonyneve Gazdagh Andrásné volt. A leszármazás szempontjából is több mint kétséges tehát, hogy Madaras Györgynek valaha is bármiféle köze lett volna Kunmadarashoz.

Miklós fia Illés Hegyesegyház nevű helységének egyik szeglete hármastart képezett Apátival és Kisérrel. Mint ahogy Madaras, majd két évvel később immár vezetéknevet változtatott Gazdag György kíséri jászkapitányának nem volt köze Kunmadarashoz, ugyanúgy nem volt köze a jászági, templomtornyáról elnevezett helységnek, Hegyesegyházának Kunhegyeshez, a település elhelyezkedésén kívül már csak azért sem, mert Kunhegyesnek még 1399-ben is Kakat volt a neve (1420-ból ismert, hogy a településnek van egy másik neve is Hegyesegyház).

Kunmadarasra vonatkozóan a 16. század kezdeti évtizedeiből vannak először adataink. Az 1521-ben villaként említett település (ad villam Madaras) Kolbász-szék része volt. Korábban más nagykunági településekhez (pl. Mór) hasonlóan az írásos források hiánya jellemzi Madarast. Madaras György kunmadarasi és kunhegyesi birtoklására semmiféle bizonyítékkal nem rendelkezünk, a névazonosság nem bizonyító erejű. Valójában nem tudjuk Kunmadaras névadásában mi játszott szerepet. Tény, hogy Madaras helyneveinek egy része (Darvas-fenek, Kis-Darvas-halom, Kis-Darvas-határ, Madár-fenek, Nagy-Darvas-fenek, Nagy-Darvas-halom, Nagy-Darvas-hát, Nagy-Darvas-sziget, Varjas-ér, Varjas-sziget) arra utal, hogy a terület valóban „madaras” volt.

**Dr. Selmeczi László régész,
történész**

Emlékezés régi jászberényi tanárookra XXI.

Az 1944/45-ös, utolsó háborús, tanévben a jászberényi József Nádor gimnáziumban nyolc diák tett érettségi vizsgát, akiknek tablóját Benke László festőművész, rajztanár készítette el. A tablóról kiderül, hogy nyolc tanár tanította őket. Korábbi írásaiban közülük dr. Lessi Viktor igazgatóról, dr. Varga Imre osztályfőnökükről és dr. Kemenes Antal tanárukról már megemlékeztem. Ez az írásom emlékezés Kovács István hittanára.

Kovács István (1905–1982) Jászberényben született 1905. december 28-án. Középiskolai tanulmányait a József nádor Gimnáziumban végezte. 1924. május-június hónapjában tett érettségi vizsgát. Tanulmányait *theológus* hallgatóként folytatta. Életének kiemelkedő, meghatározó eseménye 1928. június 29-én történt, amikor áldozópappá szentelték. Első szentmiséjét 1928. július 1-jén szülővárosának nagytemplomában mondta. „Érsek főpásztorunk Kovács István újmisést Bodonyba ne-

Kovács István hittanár

vezte ki káplánnak”. (Jász Hírlap 1928. július 22.) Bodony után több helyen (Polgár, Karcag, Diósgyőr, Nyíregyháza) volt káplán, hitoktató.

Hittanár az Alma Materben

Az 1936/37-es tanévtől Alma Maternek, a jászberényi József nádor Gimnáziumnak lett az óraadó hittanára, 1937. július 1-től pedig rendes tanára. Az iskola ez évi évkönyvében olvasható: „Az egri Érsek Úr Ó Exelenciája Székely Alajos nyugdíjba vonulása után szentszéki tanácsos helyébe Kovács Ist-

ván egri egyházmegyei áldozópap, okl. hittanárt, intézetünk volt igen derék tanítványát nevezte ki.”

„...Kovács István ... kinevezése nagy örömet keltett a tanártestület és társadalom körében is.”

Osztályonként általában heti két órát tartott, összesen heti 16 órát, s igen sok feladatot látott el a tanórákon kívül az iskolában. Sokféle, sokszínű tevékenységével a keresztény hit és erkölcs nevelése valósult meg.

A gimnáziumi 861. számú József Nádor Cserkészcsapat parancsnoka, cserkésztszjtje volt, s évente beszámolt a tevékenységükről, ismertette a cserkészszmunka eredményeit, a cserkészszet munkájának szempontjait. A cserkészszet célja, melyet Robert Baden-Powell, a cserkészszet megalapítója üzent a cserkészszeknek: „Törekedjete arra, hogy kicsit jobbnak hagyjátok magatok után ezt a világot, mint ahogyan ti kaptátok!”

ezen munkájukat a vakációban is. (...)

A nyár folyamán két hetes tábor keretében élvezik a cserkészszek a végzett jó munka eredményét. A tagok száma 72” – olvasható az 1942/43-as tanévet lezáró értesítőben.

Az 1946/47-es tanév értesítőjében beszámolnak arról, hogy „6 cserkészszünk részt vett a debreceni kerületi jamboree válogató tábor teljesítménypróbaín, aminek alapján 3 tanulónk meghívást nyert az országos előkészítő táborba és reménykedve várják a napot, hogy részt vehessenek a párisi világjamboreen. A csapat tagjai 2 hetes mátrai nagytáborba indulnak Kovács István hittanár, cserkészszparancsnok vezetésével”.

A háború meghatározta, befolyásolta az emberek életét, „cserkészszcsapatunk minden tagja nagy odaadással teljesítette légoltalmi készség idején a rá háruló feladatait.” (Iskolai évkönyv 1940). A mosoly, a jó kedv is jelen volt a

Emléktábla a Lehel Vezér Gimnázium első emeletén

A cél elérése érdekében a József nádor cserkészcsapat tagjai évről évre igen gazdag programot teljesítettek. Néhány történet közülük:

„...a cserkészszcsapat 6 örsi keretben folytatta ez évi munkáját. A munka az új próbázási rendszer szellemében folyt. Ősszel nagy hadijátékon vettek részt fiaink az Öregerdőben. Tavasszal 1–3 napos örsi táborokat szerveztek és portyákon voltak a környékbeli falvakban. Nép- és táj kutatás volt a cél. Sok értékes tapasztalattal gazdagabban folytatják

csapatban, például 1944. február 22-én az intézet cserkészszcsapata Kovács István vezetésével farsangi vidám délutánt rendezett”.

1928-ban alakult a József nádor cserkészszcsapat, mely 1948-ig működhetett. Megalakulásának 80. évfordulóján a 298. sz. Lehel Vezér cserkészszcsapat tagjai 2008. május 30-án emléktáblával tisztelegtek elődeik előtt. Az emléktáblát a Lehel Vezér Gimnázium első emeletén a 24-es osztályterem melletti falon helyezték el.

A Mária Kongregáció prézese (egyházi elnök) volt. Mindig komoly témákat dolgoztak fel. Az 1942/43-as tanévben az évkönyvben így írtak erről: „Az Ifj. Mária Kongregáció az engesztelés szellemében folytatta évi munkáját Simon Gyula VIII.o.t. prefektus vezetésével. Havonta tartott gyűléseiken a korégető kérdéseinek tárgyalása, segítése, lélekművelése és engesztelése volt a cél, gyakori szentáldozás meghonosítására szolgált az áldozási staféta. A Mária ájtatosságokon mindig képviselte Kongregációt néhány kongreganista. «Ha ezek az elvek irányítanak az életben is, boldog leszel» szavakkal zárta az évi munkát Kovács István prézes.”

Az 1946/47-es tanévi évkönyvből is sok mindent megtudunk a Kongregációról: „Mária kongregációnk 47 tagja Szabó András VIII.o.t. prefektus, Kovács Sándor VII.o.t. hitvédelmi szakosztály vezetője és Szőke Ferenc VI.o.t., sajtószakosztályvezető irányításával végezte kettős munkáját, a lelkiélet elmélyítését és Krisztus uralmának biztosítását a családban és az iskolapadban egyaránt. Gyűléseiken előadások, felolvasások, szavaltatok, anekdóták szerepeltek a Szűz Anyáról és világnézeti kérdésekről. A szakosztályvezetők részt vettek a Gyöngyösön megrendezett ifjúsági vezetőképző tanfolyamon is.”

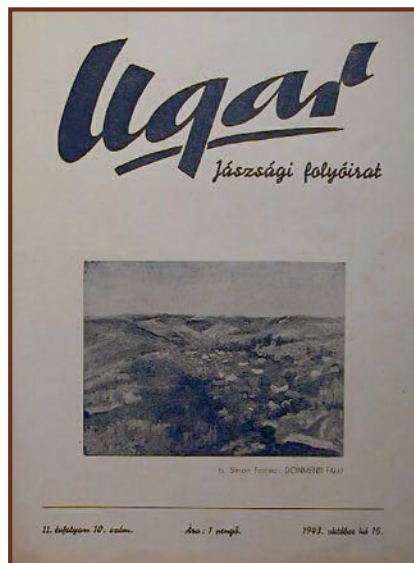
Természetesen ő volt az iskolai hitszónok. Évente az egész tanulói ifjúság számára tartottak lelki gyakorlatot, 1943-ban például április 9–11-én Sivák Lajos káplán és Kovács István hittanár vezették. 1944-ben pedig „március 30-án és április 1-én volt lelkigyakorlat Kovács István hittanár vezetésével, két külön csoportban az alsósok és felsősök részére. Tanulóink a komoly időkhöz méltóan példásan végezték e lelki munkát”.

A Segítő Egyesület titkáráként az egyik feladata volt, hogy a szegénysorsú diákok ebédet igénylő kérelmét begyűjtse, intézze. Az iskolai évkönyvek diákoknak szóló következő tanévi feladatainak felsorolásában olvashatták: „Azok a szegénysorsú tanulók, kik a jövő tanév folyamán ingyen ebédben ohajtának részesülni, kérelmüket, július hó 5-ig adják elő Kovács István hittanár úrnak, a Segítő Egyesület titkárának.”

Tanártársaival (Borbély Andor, Pátkay Imre, Rácz Kálmán) minden évben tanulmányi kirándulások szervezett. Szolnokon a fatelepek, malmok munkájának, a cukorgyártás folyamatának megismerése volt a cél. Mátrafüred–Kékestetőn a középhegy-

ség flóráját, az erdei aljnövényzetet tanulmányozták. Budapesten képzőművészeti múzeumokat és más nevezetességeket tekintettek meg, eljutottak a Nemzeti Színházba is. Eger nevezetességei sem maradtak ki a felfedezésből. Jászberényben a Zagyva mentén a virágos és gyümölcsös kertek őszi képét vizsgálták, s őszi növények megismerésére is törekedtek.

Nevelési tárgyú és módszeres értekezleteken tartott előadásaihoz mindig sokan hozzászóltak, mint például 1942-ben „A gimnázium vallásos nevelése” című előadásához.

Az Ugar c. folyóirat címlapja

Az iskolai könyvtárnak nagyértékű könyvcsomagot ajándékozott. A tanévek végén könyvjutalmakat ajánlott fel a kiváló tanulóknak.

Az iskolán kívüli közösségi tevékenysége

Feladatvállalásaival, sokféle tevékenységgel kilépett a gimnázium falai közül. Az iskolai évkönyvek szerint évről évre több közösségi, közéleti feladat találta meg, melyek nem látszat megbízatások, vállalások voltak.

A város más tanintézetében is óradó hittanárként tevékenykedett. A Jászberényi Érseki Polgári Leányiskola, a tanonciskola hittanára, hitoktatója volt. A Jászberényi Római Katolikus Egyházközség Képviselő Testületének tagja, az Actio Catholica hitvédelmi szakosztályának elnöke, a Foederatio Emericana jászberényi Corporatiojának lelkésze volt.

A jászberényi Katolikus Legényegylet, a jászberényi Levente Egyesület elnökének választották. A Levente Lab-

darúgás járási játékvezető előadója volt. Középkörület Labdarúgó Alsóvársági Jászvári Alosztályának ügyvető elnöki tisztét is betöltötte. A Magyar Labdarúgó Szövetség Országos Tanácsának aktív tagja volt.

1942. május 20-án a Sporthírlap nagy cikkben számolt be az MLSz Országos Tanácsának üléséről, melyen az úgy nevezett WM-rendszerről (a játékosok elhelyezkedése a pályán, 3-2-2-3-as felállítás) vitatkoztak, egyeztettek. Az tanács tagjaként Kovács István is elmondta a véleményét. A cikkből vett idézet is bizonyítja, hogy milyen átgondoltan, komolyan vette vállalt feladatait: „Néma csendben állt fel szólásra egy reverendás papi ember, Kovács István, főtisztelendő, hittanár, a Jászberényi Lehel elnöke. s így kezdte beszédjét: - «En tizenhét éve tanítom, vezetem a magyar ifjúságot. Tapasztalatból beszélek. Álltom, hogy a mi magyar ifjúságunk tanulni, küzdeni akar és én, mint nevelő ember erre a célra kiválóan alkalmasnak ítélem a WM-rendszert. Országunk létérdeke, fennmaradásának előfeltétele, hogy ifjúságunkat erőssé, küzdőképessé, nagyot akaróvá neveljük. Miért akarják hát ezt a tanulni, haladni vágyó ifjúságot visszatartani a testpedtségbe? Tanulni akar a vidék, de minden magyar ifjú is föl akar emelkedni a nyugateurópai színvonalra. A vezetőktől függ, hogy ebben ne akadályozzák a fiatalságot, hanem ellenkezőleg segítsék, tanítsák. A labdarúgás, mint küzdősport, a WM-rendszer által újjáneveli a fiatalságot.»

Megvalljuk, elfogódottan hallgattuk a jászberényi pap gyönyörű szavait. De meglepetéssel is. Ilyen hatásúnak mégsem hittük a korszerű labdarúgás új elveit, amelyek végeredményben mégis csak szakdolgok.”

A Jászberényi Torna Kör díszelnöke címmel is rendelkezett. A jászberényi iparostanonciskolai cserkészcsapat szervezőtestületének elnökeként segítette az iskolát.

A jászberényi Iskolán kívüli Népművelődési Bizottság tagjaként ismeretterjesztő előadások sokaságát tartotta. Például 1938. január 23-án *Miért a sok rossz... a Gondviselés*, február 6-án *Az iparos társadalom szerepe a nemzet életében*, február 7-én *Az iparos ifjú társadalmi kötelességei* címmel. 1940/41-ben 28 népművelő előadást tartott. A szentek és szentek tisztelete címmel nagy sikerű előadásában „A szenteket hősöknek, az egyház hőseinek nevezte, kik (folytatás a 10. oldalon)

(folytatás a 9. oldalról)

hitükért mindenüket odaadták, rettenetes szenvedéseknek és kínzásoknak tette ki magukat, de Krisztus mellett rendületlenül kitartottak, hitüket halált megvevő bátorsággal megváltották”.

A jászberényi Társadalmi Egyesületek Nemzeti Együttműködésének elnöke, a jászberényi Szociális Munkaközösségnek tagja, az UGAR jászági folyóirat ifjúsági rovatának vezetője, később felelős szerkesztője és kiadója volt.

1949 után

1949 szeptemberétől fakultatívvá vált, gyakorlatilag megszűnt a hitoktatás az iskolákban. A szülők ugyan kérték, hogy gyermekük hitoktatásban részesüljön, de kevesen tették meg.

Kovács István hittanár számára a gimnáziumban befejeződött a tanítás. Ettől kezdve 1958-ig a Nagyboldogasszony Főplébánián szolgált, mint segédlelkész. 1959-ben nyugdíjba vonult, és Budapesten élt egészen 1982 augusztusáig, haláláig.

Az Új Ember 1982. augusztus 29-i számában jelent meg a szomorú hír. „Kovács István ny. hittanár életének 77., áldozópapságának 54. évében augusztus 11-én elhunyt. Temetése augusztus 19-én volt a fehértói temetőben.”

Tanárságának utolsó tablója

Emlékezzünk arra az emberre, aki soha semmit nem kért és nem fogadott el, aki mindig csak adott. Ő Kovács István áldozópap, hittanár Jászberény szülőtte, akinek csak 12 évig volt lehetősége iskolai keretek között foglalkozni a gyerekekkel, aki hosszú ideig távol élt szülővárosától, akinek lelke 1982-ben hazatért Urához, s akinek teste örök nyugalomát szülei mellett találta

meg a jászberényi Fehértói temetőben.

Források:

József nádor főgimnázium évkönyvei, értesítői 1936 és 1947 között

Dr. Suba Györgyné Kocsis Julianna: Cipruság – virágszál. Jászberény, 2015 Isten országának munkásai Jászberényben, 1546–2015

Interneten fellelhető anyagok

Csörgő Terézia nyugdíjas biológia-kémia szakos tanár

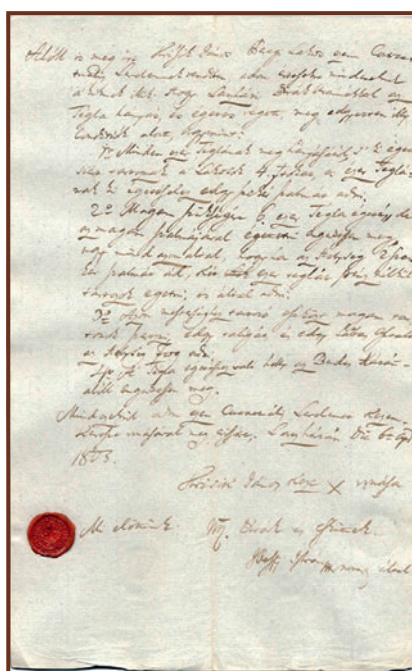
A lacházi tégláégetés fénykora

Hazánkban a nagybani tégláégetés kezdete a 19. század elejére datálódik, amikor a téglamint építőanyag iránti lakossági igény egyre nagyobb méreteket öltött országszerte.

Lacházán is ez a tendencia követhető nyomon a tanácsülési jegyzőkönyvek és árendás [haszonbérleti] szerződések olvasatából.

Így például az 1817. január 24-i ülés 3. napirendi pontjában szereplő kiskunsági leiratból, mely ekképpen szól: „3° Téglá égetésből is tsinálnának hasznót Cassáinak azon Helysige, kiknek határában a' végre alkalmas föld találtati...”

Mire a tanács a következő végzést hozta: „Az 3um Laczháza ezen tárgyban már a' múlt Esztendőben szép előmenetelt tévén, továbbá is practizálja [gyakorolja] a' Duna parton bizonyos plága [rész] földnek téglá égetés végett árendába való adását.”

Krizsik János szerződése 1803-ból

A Jász és Kiskun kerületek 1818. november 22-i jászberényi közgyűlése is kihangsúlyozta a tégláégetés jelentőségét és hasznát: „... de leginkább szükségnek tartaná Kapitány Úr a' Téglá és Cserép Kemenczék felállíttatni, és az égetéssel mind a' Közönség Beneficiumaiknak [haszonvételeinek], mind a' közbátorságnak az épületekre nézve mind a köz lakosoknak hasznokat eszközölni; Ennek hasznát már is érzi Kardszag városa, és méltón meg lehetne hagyni minden Közönségnek, hogy állandó Téglá, és Cserép égetésekkel provideálja [lássael] bősegesen lakosait melly a' városi csinosodást nagymértékben elő segellené azomba uzsora nélkül 's mérsékletes áron való eladás mellett is nevezetes hasznára lenne a' Cassának.”

Azonban már jóval korábban beindult a tégláégetés Lacházán, amint ezt az alábbi szerződés is bizonyítja: „Alóll is irt Krisik János Peregi lakos ezenn

Contractuális [szerződéses] Levelemnek rendben, adom értékre mindennek a' kiknek illik, Hogy Laczházi Birák Uramékkal az Téglá hányás és égetés végett, meg edgyeztem illy Condióók [feltételek] alatt, ugymint:

10-án született Récsén (ma Pozsony városrésze).

Amint a fenti szerződésből is kitűnik: a téglavetés mindenkor városi vagy földesúri privilégium volt. Ez utóbbira jó példa a bankházi gróf Beleznay Sámuel

Aztán 1814-től kezdve egyre jobban megszaporodtak a vállalkozások is a téglagyártásban:

1814–20 között Hoch János pesti lakos és dabi árendátor hányattatott és égettetett téglát Intzédi Imre, majd Blum Márton és Kotsis András téglás mesterekkel,

1821–22-ben Nadfey György és Nehisz Mihály voltak az árendátorok,

1827–30 között Hösch József és sógora, Thill Ádám pesti lakosok az árendátorok (téglamester Kills Ádám),

1832–35 között Schranty János az árendátor,

1839–40 idején Lechner János foglalkoztatta Somodi Gábor debreceni téglamestert és O. Juszát János téglá- és cserépvető, valamint égetőt,

1841-ben Ernst János, majd Lévai János pesti polgár a két árendás,

1843–46 között Hajós Károly szentiváni közbirtokos az árendás, téglás mestere pedig Németh András. (Németh András fia, Ignác is téglamester lett, aki 1916-ban hunyt el 64 éves korában. Mesterségét Ignác nevű fia, a „téglás Náci” folytatta egészen a II. világháborúig, amikor is a Bendes-házat széthordták.)

A fenti szerződésekben változó haszonbérleti díjak (dézsmá) szerepelnek, így például: az árendátor, ha a maga szalmájával éget, akkor minden 5. ezret fizetés nélkül a helységnek ad, vagy minden százezer téglá után 6500 téglát ad vagy minden százezer téglá után 7000 téglát +500 Ft-ot ad stb.

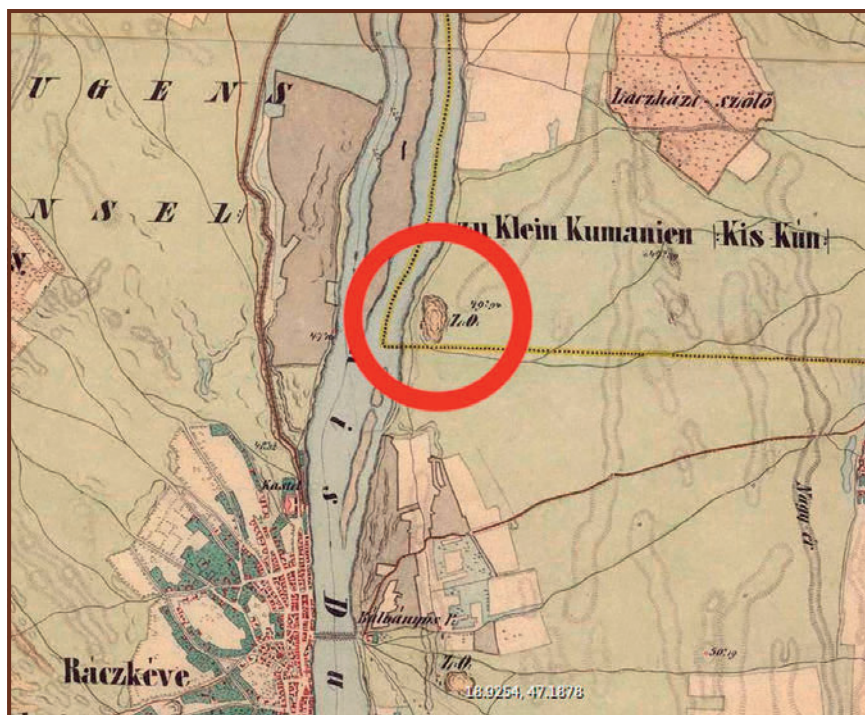
De az árendátor is elkérte a téglák árát, például 3000 kémenytéglához 2 szekér szalonnát kér vagy 3000 lakossági tégláért egy jó szekér szalonnát kér stb.

Persze egyéb kikötések is szerepelnek a szerződésekben mint például „Bort árulni csak a Bor Bíró Úrtól, a Helység borából vett bort szabad.”

A Bendes-ház termelékenységére vonatkozólag egy 1839-es éves kimutatásból nyerhetünk képet:

1st kementzébe volt 69600 [téglá]
2^{kban} – 80000
3^{kban} – 62000
4^{kben} – 104000
összesen 319600,
melyből lett dézsmá 31560.

Dr. Babós Lajos
helytörténet kutató

A Bendes-féle tégláégető ház az agyaggödörökkel a peregi határút mellett a II. katonai felmérés (1806–69) térképén (ZO=Ziegelofen=tégláégető)

„1° Minden ezer Téglának meg hányásától, és ki égetéséért tartoznak a' Lakosok 4. Ftokat, és ezer Téglának ki égetéséhez edgy szekér szalmát adni.

2° Magam szükségére 6. ezer Téglá égetés, de az magam szalmájával égettetni engedtessem meg, úgy mint azon által, hogy ha az Helység 2 szekér szalmát ad, két ezer téglát pénz nélkül tartozok égetni, és által adni.

3° Azon mesterséghez tartozó eszközt magam tartozok szerezni, edgy taligát, és edgy lábas asztalt az Helység fog adni.

4° A' Téglá égetéséhez való helyly az Bendes Házán álló engedtessem meg. Mindezeknek adom ezen Contractuális Levelemet kezem kereszt vonásával meg erősítve. Laczházán Die 6° Apr. 1803.

Krisik János keze X vonása
Mi előttünk: Mp. [s.k.] Birák és esküttek.

Hlefly István Mp. notárius által”

Krizsik János egyébként cserépető volt, aki 1774. május

uraság téglái, melyeket B betűvel jelöltek meg. Krizsik Jánost két év múlva Tóth János peregi lakos követte, akivel téglahányásra és égetésre kötött szerződést a tanács.

A Beleznay téglabélyeg

Laczháza város téglája

Hamza Lehel Mária divattervező, divatrajzoló kiállítása a Jász Múzeumban

A jászberényi Hamza Gyűjtemény és Jász Galéria fennállásának 25 éves jubileuma alkalmából nagyszabású kiállítás nyílt augusztus 6-án a Jász Múzeumban. A két muzeális intézmény negyedszázados együttműködése révén került megvalósításra Hamza Lehel Mária divattervező, divatrajzoló kiállítása, amelyet Farkas Edit, a Hamza Gyűjtemény és Jász Galéria igazgatója rendezett. A rendkívül látványos divatrajzok egyike-másika meg is elevenedett a kiállításban.

A Rokolya Varróműhely tagjainak (Tajti Erzsébet, Besenyei Ildikó, Borbásné Budai Valéria, Donkóné Birkás Tünde) köszönhetően egy nagystélyi és egy koktél ruhát, valamint három ruhatanulmányt (bábukra tűzött ruhaanyagok) is megcsodálhatnak az érdeklődők.

„Hamza Lehel Mária alkotásait bemutató kiállításon vagyunk itt a Jász Múzeumban. A Jász Múzeum 1991-ben rendezte meg először Hamza Lehel Mária első magyarországi kiállítását, így igen megtisztelő feladat, hogy a mostani, második 2020-as kiállításra készülődve én is megismerhettem alkotásait, megkapó személyiségét, és elismerő szavakkal nyithatom meg a munkásságát bemutató kiállítást.

Mária 1906-ban született Budapesten. Hamza Lehel Mária feleség, divattervező, divatgrafika rajzoló, festő, meseillusztrátor, jelmez- és díszlettervező, iparművész, szerkesztő, rovatvezető, újságíró, nyelvzszeni (5 nyelven beszélt) és végül a Hamza Múzeum Alapítója volt. Művészcsaládban nőtt fel. Édesapja,

munkái magyarországi gyökerei miatt itt kerülnek kiállításra, de tehetségének kifejlődésére főként külföldön, Franciaországban, Olaszországban és Brazíliában volt lehetősége. Gyermekkori éveit, 1935–46 közötti éveket töltötte

Bathó Edit és Farkas Edit múzeumigazgatók

Fotó: Bugyi Gábor

A kiállítás megnyitóján szép számban megjelent vendégeket a két múzeumigazgató, **Dr. Bathó Edit és Farkas Edit** köszöntötte, majd **Vass Mária** énekes és **Balogh József** zongoraművész zenei műsora idézte fel az 1940-es, 50-es, 60-as évek hangulatát. Ezt követően a neves divattervező, **Molnár Madarász Melinda Melyke** méltatta Hamza Lehel Mária divattervezői, divatrajzói munkásságát, és ajánlotta a kiállítást a közönség szíves figyelmébe.

A következőben közzé tesszük Molnár Madarász Melinda Melyke megnyitójának szövegét:

Lehel Ferenc híres festőművész, esztéta, művészeti író, aki a nagybányai művésztelepen neves festők, mint Iványi Grünwald Béla, Ferenczy Károly, Czóbel Béla kortársa. Édesanyja, Lehel Mária pedig szintén tehetséges posztimpresszionista festőművész, aki a Nyolcak neves festői közé tartozott.

Hamza Lehel Mária ebben a művészeti miliőben nevelkedve a festészetet, a könnyed ecsetkezelést, a színek szeretetét már gyermekként magába szívhatta.

A jó Isten sok kiváló képességgel és tehetséggel áldotta meg. A sors, és talán a történelem fintora, hogy bár

Vass Mária énekes
Fotó: Bugyi Gábor

Balogh József zongoraművész
Fotó: Bugyi Gábor

Magyarországon, de szíve élete végén is visszahúzta a magyar földre. Egészen fiatalon, 18 évesen családjával együtt 1924-ben Párizsba költözött. Párizs! Óh Párizs! A divat fővárosa!

Mielőtt tovább tekintenénk Mária életének megismerésében, engedjék meg, hogy divattörténeti szempontból megemlítsék egy két érdekességet arról a világról, a külföldről, amelybe Mária fiatal lányként belecsöppent. Nagyon

Hamza Lehel Mária
divattervező, divatrajzoló

nagy kontraszt volt a 20. században a gazdaságilag vezető országok divatja és a szocialista Magyarország divatja között. Tágabb teret engedett Hamza Lehel Máriának tehetsége kibontakozásához a külföld!

Az 1900-as évek eleje az úgy nevezett „modern” kor nyitánya minden szempontból. Az eddig 100 évente történő művészeti változásokat a minimum 10 évente történő változások váltják fel. A képzőművészetben, festészetben úgy nevezett izmusok, azaz mindig új ideológiák látnak napvilágot. A technikai vívmányok, felfedezések megjelenésével, a művészetben a fotózás elterjedésével mindenképp egy felgyorsultabb világ jön létre. Az első világháború után a férfiak tömeges kihalásával, a családi szerkezet átalakulásával a nők kénytelenek minden területen (pl. munka) függetlenebbé válni.

Mária a 20-as, 30-as évek Párizsában fiatal lányként tölti tanuló éveit, divattervezést tanul. Első divatrajzai a francia lapokban is megjelennek. Itt Párizsban ismerkedik meg Hamza Dezső Ákossal, aki festőnővédként érkezik, de érdeklődése hamar az új vizuális műfaj, a film felé fordul.

1933-ban a két művészember egymásra talál, és megházasodnak.

De mi zajlik a 20–30-as évek Párizsában? A kényelmetlen fűző eltűnik a ruhatárból, és egy új menő nőideál jön létre az ún. *garçonne*. A francia *garçonne* legényesen élő, dolgozó, a régi hagyományokat elvető, az illemnek fittyet hányó, szerelmeit szabadon megválogató fiús leány, aki ráadásul úgy néz ki, mint egy női ruhába bújt kamasz. Hosszú lábú, keskeny csípőjű, lapos mellű, széles vállú, rövid, hullámos hajú, fiús típusú nő. Az első számú *garçonne*, a divatvilág meghatározó személyisége Coco Chanel kisasszony. Ekkor jelenik meg az első térdet szabadon hagyó, egyenes szabású rövid ruha, melynek öve a csípőn van. Az úgy nevezett *charleston*, vagy más néven *borítékruha*. Kedves egykori viseletétörténet tanárom F. Dózsa Katalin mesélte, hogy azért borítékruha, mert egy szerelmi légyott után egy borítékban is vissza lehetett küldeni a hölgyek részére.

Változásokkal teli időszak volt ez. A 30-as években a szoknya újra hosszabbodni kezd, és a technika fejlődésével egy új csoda, a film is divatirányító, illetve szépségideál teremtő hatású lesz. Ennek az időszaknak a sztárja a rekedt hangú wamp, a csábító démon, a vég-

bővülnek, takarják a térdet, esti partikorra a hosszú lesz a divat. A szoknyahossz a 60-as évekre megint egyre rövidül, míg eljutunk egészen a megbotránkozható miniig.

Molnár Madarász Melinda Melyke
divattervező
Fotó: Bugyi Gábor

Egy 1991-es Bartók Rádióban készült riportban Hamza Lehel Mária a miniről így emlékezik: „A miniszoknya, amit én a magam részéről ki nem állhattam. Nem tudom, előnytelennek

Részlet a kiállításból

Fotó: Bugyi Gábor

zet asszonya, Marlene Dietrich. A haj ismét hosszú, platinaszőke és vörös, festett és dauerolt, a derekat öv hangsúlyozza, a szoknya térdig érő enyhén A-vonalban bővül. A több részből szabott szoknyák egyre inkább hajtasokkal

találom. Angliából indult el, és meg kell hagyni az angol nőknek karcsú alakjuk és szép lábaik vannak. Amerika rákapott, és a brazil nők is, akik alacsonyok és alsótestük aránytalanul kifejlett.

(folytatás a 14. oldalon)

(folytatás a 13. oldalról)

Számukra a miniszoknya nagyon gyakran előnytelen, és számomra kellemtelen. Nem előkelő, nem egy úri divat.

De most újra divat – mondja a riporter. Mi az hogy! Most már nem is miniszoknya, most már bikini! Hááát, szóval, percekben belül a hölgyek visszatérnek Anatole Francenak a Pingvinek szigetére, és csupaszon fognak közlekedni. Remélem, hogy azt nem fogom megélni, mert nem találom sem előnyösnek, sem ízlésesnek” – így vallott kiváló humorral a miniről 85 évesen a világdivatot kiválóan ismerő Mária néni.

1934–35-ben házaspárként térnek vissza Magyarországra. Férje, Hamza Ákos neves filmrendező, a magyarországi híres fekete-fehér filmek megalkotója. (Gyurkovics fiúk, Egy szok-

neves újságoknak kezd dolgozni, ahol divatrajzai folyamatosan jelennek meg, alakítva ezzel a brazil hölgyek ízlését. A leghíresebb európai divatcégekkel állt kapcsolatban, mint Coco Chanel, Pierre Cardin, Nina Ricci, Cristian Dior. Mint újságíró részt vehetett a legnagyobb divatbemutatókon, és módjában állt a bemutatókról fotó-dokumentációt szerezni. A kiállított tablóin lévő fotókon a nagy divatházak elkészült modelljei láthatók, melyek inspirálták a brazil hölgyek számára szánt divatterveit.

Hamza Lehel Mária munkásságát, itt kiállított divatgrafikáit legfőképp a 40–50–60-as évek divatja határozta meg. Az 1940-es években, a II. világháború alatt, főleg a megszállt területeken az öltözködést leginkább a szükség

Mária divatterveit, ízlését talán az 1947-es Párizs új divatirányzata befolyásolta leginkább... A „háborús, fiús divat” ellensúlyozásaként jelent meg Christian Dior elegáns, nőies, kifinomult vonalvezetésű „New Look” haute couture kollekciója. Gömbölyű vállak, karcsúra fűzött derék, bő, repdeső szoknyák, kesztyűk és magas sarkú cipők. Ezen ruhák elkészítése egy tucat méter anyagot igényelt, ami azonban a háború utáni években elég nagy botrányt okozott. Azonban az ötlet tetszett, mert a következő évtized az 50-es évek már ezen stílusjegyek fényében folytatódott.

Ezek után az 1960-as évektől a divatban is mélyreható változások jöttek. A társadalom előkelőkre és dolgozókra osztotta az embereket.

A 60–70-es évek furcsaságaira így emlékezik Mária: „10 éves lehettem, amikor hivatalos voltam egy gyermekbálra, és az anyám csodaszép kosztümöt fabrikált nekem krepp papírból. Nagy sikerem volt, és a jelmezt áhítatosan őriztem sokáig, mert gondos kislány voltam és a kosztümke alig sérült meg. A továbbiakban előfordult, hogy jómagam is csináltam ilyen jelmezeket, de mindez csak gyerekjáték volt, móka, szórakozás. Azt hogy megérjem a papír hódító térfoglalását, betörését a luxusipar zárt területeire, nehezen képzeltem volna el, miután a minőségi munka tiszteletében nőttem fel. Egyelőre az egyik úttörő, Paco Rabanne, dűsfürtű, harcsabajuszú ifjú divatdiktátor futószalagon gyártja a papírkreációit. Minél gyorsabban,

Hamza Lehel Mária divatrajzai

Fotó: Bugyi Gábor

nya egy nadrág, Külvárosi őrszoba). Olyan híres színészekkel dolgozott együtt, mint, Gobbi Hilda, Tolnai Klári, Latabár Kálmán. Hamza Lehel Mária férje több filmjéhez is készít kiváló díszletterveket, kosztümterveket. Ezzel párhuzamosan pedig írásai is megjelentek az *Új Idők*, az *Otthonunk* és a *Star* c. lapokban.

A háború után 1946-ban férje megbízást kap Ortutay Gyulától, hogy tanulmányozza a televíziózást külföldön, azaz legálisan emigrálhattak. Először Párizsban éltek, majd Olaszországban, aztán Brazíliába kaptak meghívást. 1953-ban kitelepülnek a braziliai São Paulóba, ahol 36 évig tartózkodnak. A nagy São Paulo-i metropoliszban Mária

diktálta és nem a divat. Az általánosan jellemző áruhiány miatt a hétköznapi életben is a praktikus, kényelmes és megfizethető ruhákat keresték. Ugyanakkor, főleg az amerikai filmiparnak köszönhetően a filmvászonról mosolygó sztárokat szerette volna utánózni mindenki. A 20. századi divatiparban a divattervező és az ipar párharca zajlott. A divattervező egyedi művek alkotója, egyszerre vállalkozó és művész, míg az ipar a ruhaneműk és kiegészítők nagy tömegbeni előállítását képviselte. Hamza Lehel Mária rutinosan mozgott mindkét területen, hiszen a hatalmas, nagy múltú Sears amerikai áruházlánc bevásárlójaként, divatbemutatók szervezőjeként is tevékenykedett.

minél rosszabbat jelszóval a zászlaján. Előbbi fémlapocskákból kreált modelljei nyilván túl tartósnak bizonyultak. Napjainkban elég valami kolosszális csacskaságot kitalálni – édes jó Istenem nekem jutna valami az eszembe –, az USA-nak tetszik, Londonnak is tetszik, Párizs hajlandó. Az USA-ban nagy áruházláncok specializált „papír osztályai” már tízezerrel adják el a papírkreációikat. A dolog fodrosodik, bővül, rafinálódik. Sajnos a rafinálódás szükségszerűen magával hozza a drágulást, így a kezdetben 1 dolláros árat túllépve 80–90 dolláros, és még drágább toalették kerülnek a piacra. Ami már tiszta humor végül is. Leülni nem tanácsos, túl élénken mozogni se, ne is beszéljünk a

hirtelen megizzadás veszélyéről. Egy-szeri alkalomra azért kitart, szerencsés esetben azért két-, sőt háromszor is lehet használni” – mondja Mária a vele készült riportban.

A kiállításon divatrajzait tematikusan rendezték a múzeum munkatársai. Figyeljük majd meg ahogy meglevendik előttünk a 20. század strandviselete, menyasszonyi és koktélruhái, nagyesztélyik, hétköznapi viseletek, kiegészítők, őszi-téli ruhák és a karácsony-szilveszteri karneváli viseletek. Ezekből láthatunk 53 tablót, 69 rajzot a jelenlegi kiállításon, számos kiegészítővel a hagyaték-ból kölcsönzött tárgyakkal.

A biztos vonalvezetésű, de mégis könnyed rajzok tussal, akvarellal és fedőfehér temperával készültek. Kiváló arány-érzékkel és anatómiai tudással ábrázolta a vonzó, karcsú és elegáns manökeneket. A divatvilág már ekkor is a normál testalkattól eltérő, de divatos arányrendszert (hosszabb, vékonyabb, magasabb) alkalmazott. A ruhák ábrázolásánál finom, könnyed ecsetkezeléssel, tónuskülönbségekkel mutatja meg, az akkor divatos fazonokat és anyagminőségeket. A jelenlegi kiállítás különlegességei közé tartozik, hogy Mária jó pár divatgrafikáját anyagba álmódva, tűzve, varrva is láthatjuk a szorgos kezeknek köszönhetően! Divatgrafikáin kisebb rajzokon, vázlatokon mutatja meg a ruha érdekes részletmegoldásait vagy hátát. Sosem mulasztotta el szinte képi elemként funkcionáló szignóját feltüntetni. Egy szélesre nyújtott H betű alatt Lehel felirat, melynek legtetejében csillagként talán a Mária név lebeg.

Hamza Lehel Mária a divat-rajzok közlésén túl, magyarsá-gát nem elfeledve rovatot vezetett az „Dél-amerikai Magyar Újság”-ban Női szemmel címmel. Végül a finom iróniával és humorral megírt cikkeiből had osszak meg egyet. Cikkeinek témája sokat elárul Mária sze-mélyéről, az élet csip-csup dolgainak fonáságairól épp úgy, mint a híre-ségekről, találmányokkal kapcsolatos megállapításairól. „Életem párja sok-

sok évvel ezelőtt Párizsban feltalálta a villanymotoros fogkefét. E célból kölcsön vette hajszárítóm kis motorját – amit persze hosszú évekig a szemére hán-ytam – még akkor is, amikor már régen

és közölte velem, hogy ne csodálkozzam, ha sosem leszünk gazdagok. Nota bene egyáltalán nem csodálkozom”.

A szerény, jó humorú, de nagymű-veltségű, világot látott 20. századi nő

Részlet a kiállításból

Fotó: Bugyi Gábor

megajándékozott egy tüneményes új hajszárítóval. A fogkefe modell elkészült, és kitűnően funkcionált, mindössze jeges ellenállással találkozott a család részé-ről. A sok új hazakeresésben valahol le-

képét festi elénk Hamza Lehel Mária életével, munkáival, divatrajzaival. Ha össze akarnánk foglalni, mondhatnánk úgy is, hogy egy polihisztor hölgy kiál-lítását tekinthetjük most meg.”

Részlet a kiállításból

Fotó: Bugyi Gábor

maradt rólunk szegényke, de amikor az Elle újságban megjelent a villanyfogkefe elbűvölő színes reklámja, a feltaláló az orrom elé tolta a szép, színes fotográfiát,

(Hamza Lehel Mária divattervező, divatrajzoló kiállítása 2021. február 28-ig tekinthető meg a Jász Múzeumban.)

Jász-kun szerelem a redemptio 275. évfordulóján

A jász-kunok életében meghatározó esemény történt 275 éve, amikor 1745. május 6-án Mária Terézia aláírta a redemptióról szóló diplomát, amely visszaállította a szabad jászok és kunok örökös kiváltságait. A jászok és kunok szabadságaik visszaszerzése érdekében hatalmas mennyiségű összeget, 580 ezer rajnai forintot gyűjtöttek össze. Ez volt az ára szabadságuknak. Méltó módon, hatalmas közönségsikerral, egy szabadtéri színházi előadással megkoronázva emlékeztek meg a jászkunok szabadság megváltásának 275. évfordulójáról a kiskunhalasi Hirling József Lovasparkban augusztus 21-én.

A Rózsahegy Róbert megálmodta zenés, táncos, lovas előadás premierjén a Nemzeti Lovas Színház és halasi egyesületek együttműködéséből látványos, kétfelvonásos produkció jött létre. Jó egy évvel ezelőtt kereste meg ötletével a Kiskunhalasi Lovasbandérium Egyesület elnöke, Rózsahegy Róbert a Nemzeti Lovas Színház vezetőjét, Pintér Tibort, aki örömmel vállalta az együttműködést. Az elképzelés egy nagy volumenű, látványos, a Hirling József Lovaspark és a bandérium hagyományaiba illő zenés színházi előadás volt, amely fordulatos történetek során megemlékezik a jászkunok szabadság megváltásáról, azaz a redemptióról.

Az előadás rendezését Rózsahegy Róbert ígéretes forgatókönyve alapján Pintér Tibor, a színház vezetője elvállalta. A darabban a Nemzeti Lovas Színház mellett kiskunhalasi egyesületek és magánszemélyek is nagy szerepet kaptak.

A közel félszáz lovat felvonultató premieren szerepeltek a Kiskunhalasi Lovasbandérium hölgy lovasai, huszárai, az egyesület lovastornászai, a Kiskun Táncegyüttes, a Halas Fitness Egyesület, Sáli Levente festőművész és hintójával, fogatával Kardos István is segítséget nyújtott. Rózsahegy Róbert forgatókönyvének teljessé tételében Lőrincz Andrea, a színház énekes-színésze működött közre társszerzőként, aki egyébként Mária Terézia uralkodónő szerepét is játszotta.

A történet az 1740-es évekbe tekint vissza, amely korban a Jászkun kerületben élők pénzért visszaszerették a török háborúk után 1702-ben elvesztett korábbi kiváltságait. A darabban ter-

mészetesen az alaptörténetet sok-sok érdekes szereppel, kitalált történettel tették izgalmassá, amelyben hangsúlyosan jelen volt a hatalmi játszma, a bátorság, a hazaszeretet, a szerelem, az ármány, a büszkeség és az önfeláldozás.

Rózsahegy Róbert az eseményt nemcsak az előadás szempontjából tartotta fontosnak, hanem az évfordulós megemlékezés miatt is – mondta újságunknak. „A jászkun vidéket büszke emberek

Rózsavölgyi Róbert a bemutató megálmodója
Fotó: K. I.

Huszárroham

Fotó: K. I.

Részlet az előadásból

Fotó: K. I.

lakják, akik különösen érzékenyek a múltjukra és az arról való hangsúlyos megemlékezésre. 1995. május 6-án, Kiskunhalason tartották a redemptio 250. évfordulójának központi ünnepségét, egy évvel később a képviselőtestület arról döntött, hogy május 6-a legyen a város napja. A magyar Országgyűlés 2014. február 4-én történelmi emléknappá nyilvánította május 6-át, a redemptio napját. Kiskunhalason a redemptióról minden esztendőben megemlékezünk, annál is inkább, mert a szabadság megváltás napja, egyben a város napja. Az idén a járványügyi korlátozások miatt sokkal visszafogottabban ünnepeltünk a májusi évfordulón. Három hónappal később, augusztus 21-én azonban lehetőségünk nyílt e nagyszabású zenés-színházi előadásra igen szépszámmú, közel ezres közönség előtt. Nemcsak városunkból, távolabbról is jelezték érkezésüket érdeklődők. Én úgy tekintem, hogy ez volt talán a legnagyobb szabású redemptiós megemlékezés az idén hazánkban, amely az előadásnak köszönhetően a konkrét történelmi múltat idézte fel korhű öltözetben, díszlettel megjelenítve. Nagy tetszést aratott, sokan gratuláltak a Jász-kun szerelem bemutatásához. Meggyőződésem, hogy erősítette az itt élők identitástudatát, és valóban méltón emlékeztünk meg elődeinkről és példamutató szabadságvágyuk megvalósításáról” – mondta Rózsahegy Róbert az előadás megálmodója.

A két felvonásban látványos lovasjelenetek, táncbemutatók, prózai részek és szóló énekek, Sáli Levente homokanimációs háttérével szerepeltek, amelynek dinamikus összehangolását Pintér Tibor rendezőként és főszereplőként kimagasló profizmussal végezte. Az egész előadást jellemezték a látványos lovasbemutatók, párbajok, harci jelentek, trükklovasok, amelyben kiemelt szerepet kapott a lovas berkekben évtizedek óta különleges szerepet vállaló ifj. Szegedi Gábor, aki egy pusztatót fogattal nyűgözte le a publikumot.

A *Jász-Kun szerelem* című szabadtéri színházi bemutató végén minden szereplő és alkotó felsorakozott a telt házas lelátók előtt. A közönség szünni nem akaró tapsa között sorolták fel az előadás sikeréért dolgozókat. Rózsahegy Róbert az estét követően azt nyilatkozta, hogy a darabot más városokba is tervezik elvinni, de Kiskunhalasra is visszatér majd az előadás.

Kovács Iván újságíró

Lőrincz Andrea Mária Terézia szerepében

Fotó: K. I.

A Kiskunhalasi Lovasbandérium

Fotó: K. I.

Ifjú Szegedi Gábor a pusztatót fogattal

Fotó: K. I.

JÁSZ – KUNSÁGI CSALÁDFÁK

A kunszentmiklósi Szappanos család

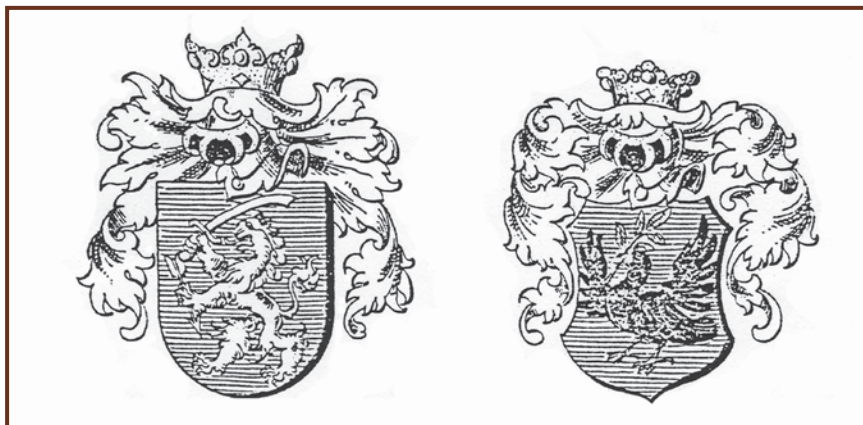
Kunszentmiklóson meghatározó familiának számít a Szappanos család. Nem csupán létszámát tekintve, de a város életében való aktív részvételük is jelentős. Az adatok szerint legalább 250 évre, de lehet, hogy ennél is mélyebb időre tehető ittlétük.

néhány településén. Felvették a Szappanos nevet, hiszen már Erdélyben is generációk óta szappanfőzéssel foglalkoztak. Ezt a mesterséget a Jászságban is folytatták.

Erdős, egészséges génekkel megáldott család volt, bőséges gyermekáldás kísé-

messég felcserélésével a kunszentmiklósi redemptusok büszke társaságához csatlakozhatott a család, akik a város fennállása óta itt éltek. A szappanfőzés a Kiskunság szikes világában általuk is új értelmet nyert. Házasságok révén is a helyi társadalom tagjai lettek. Rokonságba kerültek többek között a Bolyó, Bernáth, Szabó, Dalocsa, Szombati, Tekes, Szórádi, Hajdú, Mészáros stb. családokkal is.

A Szappanosok a város életének szinte minden ágában jelen voltak, és vannak. Iparosok, mezőgazdászok, hivatali dolgozók jelenleg is.

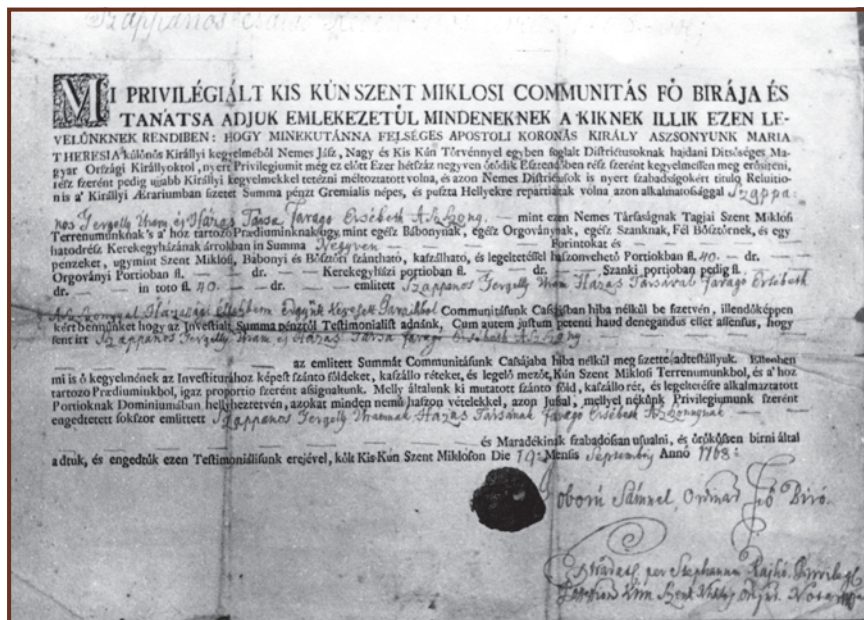
A család mindkét címert a magáénak gondolja

A család történetéről az emlékeztetői és a dokumentumok bizonyosságra mutatja, Erdélyországból indultak, ahol a Thököly családhoz vezetnek a

sérte életüket. Néhány év elteltével a család egyik ága Kecskemétre, a másik Kunszentmiklósról költözött. Így került a kiskunsági Szentmiklósról 1760 tá-

Szappanos Lajos, az I. világháború hősi halottja

A Szappanos család privilégium levele

rokonság szála. A Rákóczi szabadságharcban aktívan kivették a részüket, ezért aztán 1711 után a Habsburg gépezet elől menekülniük kellett. Debrecenben telepedtek le, valamint a Jászság

ján Gergely, aki idevalósi feleségével, Faragó Erzsébettel megalapította a későbbi szerteágazó Szappanos dinasztiát. Privilégiumot 1768-ban nyertek, birtokvásárlással. Így az erdélyi ne-

Az 1848–49-es szabadságharcban több legény önként indult harcba a nemzetőrként, és a reguláris hadakban egyaránt. (András, Benjámin, Gábor, Gergely, István, Jónás, Lajos, Mihály, Sándor.) A Szappanosok adták a legtöbb katonát Kossuth Lajos seregébe Kunszentmiklósról.

1918-ban a család 10 hősi halottját gyászolta. Lukács mindkét fiát (Lukács, Vince) elveszítette, Gyula Doberdón maradt, a többiek pedig különböző csatatereken vesztették fiatal életüket. (Bálint, Lajos, József, Sándor stb.) 1918-ban a háború végén kialakult ka-

**Szappanos Lajos,
Bálint édesapja 1939-ben**

otikus politikai helyzetben Kunszentmiklós vezetősége a „kommunista veszély elhárítására” önálló Kiskunsági Köztársaságot kiáltott ki, (eredeti dokumentum a tulajdonomban van) melynek egyik fő szervezője Szappanos Antal volt.

A kiskunsági szabadcsapatok szervezésével egyesülni kívántak a Kratochwill Károly ezredes vezette Székely Hadosztállyal, hogy Budapesten rendet teremtsenek. A Kun Béla vezette Ta-

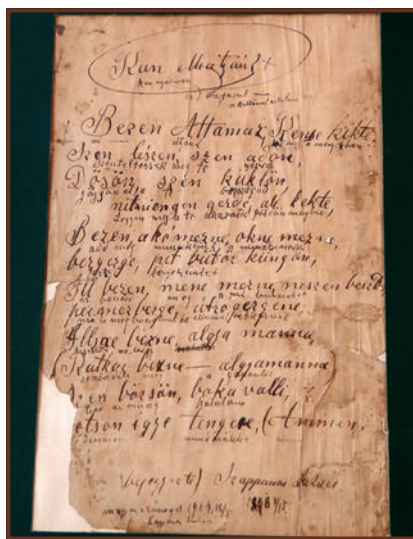
Szappanos Lukács

nácsköztársaság megelőzte ezen tervezett akciót. A Kiskunsági Köztársaság jogilag így nem jött létre.

A II. világháború után a család ismét gyászba borult, 7 férfi tagját veszítette el

a harcokban. (András, Balázs, Ferenc, Imre, László, Vince?) Kunszentmiklós főterén az I. és II. világháború emlékére állított emlékműveken olvashatók a Szappanos család elesett hőseinek nevei. A család egyik híres-neves tagja volt a két világháború között **Lukács** (1886-1973), aki két világháborúban elesett fiát, Lukácsot (†-1943) és Vincét (†-1945) siratta haláláig feleségével, Hajdú Rozáliával együtt.

Lukács a Népművészet Mestere kitüntetést vehette át sokrétű kulturális tevékenységéért. Kitűnő táncstudása, remek orgánuma, és szervezőképessége révén lett a város ikonikus alakja.

A Kun Miatyánk 1808-as leirata

Megalakította a Kunszentmiklósi Gyöngyösbokréta mozgalmat. A harmincas években táncegyüttesével bejárta Európát, megismertette a szentmiklósi kun verbunkot, ezt az időben igen mélyen gyökerező helyi táncemléket. A Gyöngyösbokréta mozgalom egyik legaktívabb társulata volt a szentmiklósi, számtalan régi nótát mentettek át a mának.

Szappanos Lukács őseitől örökölte a Kun Miatyánk egy 1808-as leiratát, melynek magyarra fordítását saját kezével írta a sorok alá. Lukács bácsi 1964-ben fordította magyarra a Kun Miatyánkot. A kéziratot Budapestről szereztem be a gyűjteményem bővítése céljából, hogy kiegészíthessem ezzel is a Szappanos dossziét.

Szappanos Lukács 1960-ban a Magyar Rádióban Kispista István riporter kérésére elmondta a Kun Miatyánkot. Ennek hatására egy kaukázusi néprajzkutató nő bejelentkezett, hogy ez az ő ősei által használt nyelv, és ő ezt megérti. A kapcsolat felvétele megtörtént, a

kunok közel-keleti rokonsága és a kiskunsági kunok egymásra találtak.

Lukács 1932-ben nagy fába vágta fejszéjét. Családja kutatásába kezdett. Ebből ismerhetjük meg a Szappanos Gergely és felesége, Faragó Erzsébet

Családi kép az ezredforduló idejéből

1760-as években elkezdett dinasztia-alapításának az eredményét, a mai kunszentmiklósi Szappanos család származását, helyi családokba történő olvadását. Hatalmas, kézzel megrajzolt családfát hozott létre.

Szappanos Lajos juhász 1950-ben

Ezen családfa elvülhetetlen érdemei mellett hiányosságai is szembetűnőek. Hiányoznak a születési és halálozási évek. Az 1932 utáni családi történetet, ha valaki folytatni kívánná, mindenképpen jó alapot kaphat a kezébe Szappanos Lukács kézírata által.

Szappanos Lukács kiemelkedő egyéniségéről önálló cikkben fogok megemlékezni, talán önálló kötetet is érdemelne. *(folytatás a 20. oldalon)*

Szappanos Bálint és felesége, Erzsike

(folytatás a 19. oldalról)

A család mai érdekes tagja **Bálint** (1953-). Nagypapjának két testvére el-esett az I. világháborúban. Édesapjától örökölt tanyán folytatta apja mester-ségét, a hagyományos állattartást. 33 ha legelő, 20 ha szántó biztosítja a ma már csak 200 birka, néhány disznó, és a baromfik ellátását. Közepes birka-tartó gazdának számít Kunszentmik-

lóson. Bálintot azonban nem csak a sziki birkalegeltetésről, gazdálkodásról ismerjük. Ilyen ember sok van a Kun-ságban. Kiváló hallása és énektudása emelte a messze földön híres kunszent-miklósiak közé. A Szappanos Lukács Népdalkörben, melynek alapító tagja is (1969) és a Kiss József Daloskörben is rendszeresen énekel, de gyakorta vállal egyéni szólóéneklést is. Igen sok

régi nóta szerepel a műsoraikon. Fele-ségével, Szapek Erzsikével nemcsak a házasságban, de a hagyományörzés-ben is nagyszerű társak. Erzsike nem csak énektudásával, de (tapasztalatom szerint is) tánc tudásával a város talán legjobb táncosa. Minden fellépésük alkalmával a hagyományos kiskunsági öltözetet viselik.

Bálint és Erzsike lakását rengeteg ser-leg díszíti, melyet művészi produkciói-kért kaptak az elmúlt években. A csa-ládi fotókat is híven őrzik. Az 1880-as évek óta sorakoznak albumjaikban az ősök képmásai és a tevékenységeikről készült pillanatképek. Több száz fotót adtak kölcsön, hogy kinagyítva egyszer a város népének megismerésére példa-adásképpen kiállíthassam.

A Szappanos család virágzik Kun-szentmiklóson. Az élet sok területén találkozhatunk alkotó tevékenységük-vel. Belegondolva, hogy a 20. század két nagy világégitése 17 Szappanos kato-nafiút veszejtett el, ilyenformán 17 csa-láddal lett kevesebb városunk. Könnyű kiszámítani, hogy ma hány fővel lenne több a család és a város létszáma.

Székelly Gábor helytörténeti kutató

Az Óballai Falunap kézműves udvara

2018-ban volt az első, hogy itt, a Redemptio-ban írtam az Óballai Falu-napról. Idén is megrendezésre került, szám szerint a 16. falunap, ahol, immá-ron harmadik alkalommal tárta nagyra kapuit az érdeklődő közönség előtt a *Kézműves udvar*.

Különleges nap volt... Különleges az előkészületeiben és a résztvevők össze-tételében egyaránt.

A kialakult járványhelyzet miatt so-káig kétséges volt, hogy megrendezés-re kerülhet-e. Nem a szervezők miatt, akik az utolsó pillanatig azon voltak, hogy a lehető legjobban sikerüljön minden, a kiadott járvány- és egész-ségügyi feltételnek maximálisan meg-felelve. A rendezvény szépen, nyugod-tan zajlott le, sok látni- és enivalóval. Számos élménnyel lett gazdagabb, aki szeptember 5-én ellátogatott a Tisza mellett fekvő kis faluba, Óballára. A könnyebb kijutást segítették az ingy-nes buszjáratok Törökszentmiklósról. Sokan voltak, akik a jó időt kihasználva gyalog zárandokoltak ki az Alatkai út mentén a faluba.

A programok ebben az évben is a falu több helyszínén zajlottak egyidejű-leg: az iskola udvara, ahol a színpadot is

*Bak Zoltán, Bán Andrea, Faragó Mária
a kézműves udvarban
Fotó: Hrenk Attila*

felállították, az iskola nagyterme, a Fő utca, a buszmegálló, a harangláb és az iskola mögötti tér.

A látni- és hallgatnivalók is mint az oda látogató közönség, változatosak voltak, így mindenki megtalálta a saját ízlésének megfelelőt. Volt itt minden, mi szem-szájnak és léleknek kellemes: ünnepi Istentisztelet, népzene, nép-tánc, citeraszó, nótázás, operett dalla-mok, színielőadás kicsiknek és nagyok-nak, koncertek (blues, jazz, rock, pop), vásári mutatóversenyek, kézműves vásár, főzőverseny, büfé, vattacukor, vásári édesség, kenyérlángos, csülkös babgu-lyás stb.

Műsorával megtisztelte Óballát Be-recz András Kossuth-díjas énekes, me-semondó, előadóművész is.

A Fő út 11. szám alatt, a portánkon volt látható a Kézműves udvar névre elkeresztelt néprajzi látnivalók hely-színe. A hagyományteremtő kezdemé-nyezésként indított program évről-év-re népszerűbb lesz. Az elején írtam az idei különlegesebbre sikerült, mint az előzőek.

Különlegessége abból adódik, hogy hazánk népművészetének több szegmensét is be tudtuk mutatni.

Eljött hozzánk Legyesbényéről Bak Zoltán rátétes szűrkészítő népi iparművész és Faragó Mária cifraszűr hímző. Ők nemcsak az udvar programját gazdagították munkájuk bemutatásával, de a nagyszínpad előtt a közönséget is beavatták a cifraszűrkészítők és az általuk készített ruházati darab múltjába, és beszéltek az azt viselők világáról.

Ismét gyönyörködhattunk a nagykunsági települések (Kisújszállás, Kunhegyes, Kunmadaras) kézműveseinek (kunhímzők, csipkeverők, foltvarrók) munkáiban. Citera muzsikával kísért népdalokkal csalogatta beljebb a látogató közönséget a kunhegyesi Búzavirág Népdalkör és a Hajdina citerazenekar.

A kunok mellett idén a jászok is megtiszteltek minket. Jász hímzéseiket hozták el hozzánk a Jászberényből érkező Fejér Mária Népi Díszítőművészeti Szakkör tagjai.

Törökszentmiklósról érkező IKK Folton-Folt Foltvarrók Baráti Köre alkotóinak kiállítását és Polgár László asztalos munkáit is megcsodálhattuk.

Hihetetlen gazdagságú vándor néprajzi gyűjteményével érkezett hozzánk Nagykátáról Vektor György. A tárgyak bemutatásra kerültek a tulajdonosuk által elmesélt történetükkel.

Az udvaron kívül, az iskolánál Medveg János faesztorgályos bemutatóját láthatták, a haranglábnál Mile Ibolya keramikus tartott kézműves foglalkozást. Aki szerette volna kipróbálni az előbbieken felsoroltak bármelyikét, a nap folyamán lehetősége nyílt a műterfogásokat megismerni, egy kicsit kézimunkázni. Az érdeklődők közt voltak olyanok, akik éltek ezzel a lehetőséggel, és kedvet kaptak az alkotáshoz. Abban már csak bízni tudok, reménykedem, hogy ez a kedv elég lesz ahhoz, hogy a későbbiekben megtanulják és folytassák a kipróbált tevékenységeket.

A nap végére megerősödött bennem az a gondolat, miszerint nem nagy, de biztos léptekkel haladunk afelé, hogy hagyományt teremtsünk a Kézműves udvarból, és egyszer a kézművesek találkozóhelyévé válhasson. Ezzel együtt megfogalmazódott bennem a dilemma: lassan kicsi lesz a hely... de a dilemmára rögtön jött a válasz: „Sok jó ember kis helyen is elfér!”, ezért azt mondom: Találkozzunk jövőre is!

Bán Andrea néprajzkutató

A kunhegyesi Búzavirág Népdalkör és a Hajdina citerazenekar

Fotó: B. A.

A Fejér Mária Népi díszítőművészeti Szakkör jász hímzéses ruhái

Fotó: B. A.

Részlet a nagykátai Vektor György régi tárgyak kiállításából

Fotó: B. A.

Kunkapu avatás Kunhegyesen

Szent István királyunk ünnepén, augusztus 20-án került sor Kunhegyesen Czupp Pál fafaragó népi iparművész és Király Ferenc fafaragó közös alkotásának, egy művesen faragott kunkapu ünnepélyes felállítására és felavatására. Az ünnepi beszédet Víg Márta helytörténeti kutató tartotta, amelyet most mellékelten közlésteszünk:

„Tisztelt Érdeklődők, kedves lokálpatrióta Kunhegyesiek!

Kovács László fazekastól származó idézettel kezdem avatóbeszédemet:

„Minden közösség annyit ér, Amennyit múltjából felvállalni és megőrizni képes, mert értelmes jelent megélni és jövőt építeni másképpen nem lehet”

Azért jöttünk itt össze ezen az augusztusi ünnepi délelőttön, hogy kun elődeink múltjából egy tárgyasult emléket, a kunkaput tovább éltesünk, egy új köztéri alkotás formájában felavassunk.

Ehhez a civil kezdeményezésre készülő, a kun népi fafaragó hagyományt őrző kapuhoz Nagy András regnáló nagykun kapitányunk biztosította az 1780-as években telepített kunhegyesi nagyerdőből a tölgyfa és fenyőfa anyagot.

A fafaragó művészi munka Czupp Pál fafaragó népi iparművész és Király Ferenc fafaragó alkotása, második közös kunkapu munkájuk, (az első a Református Parókia bejáratánál került elhelyezésre), melyet szabadidejünkben ingyen, 120 órás kemény munkával készítették, hogy szülővárosuk újabb színfolttal gazdagodjon.

Czupp Pál, aki a csónakalakú fejfák és kopjafák készítésével már régóta őrzi eleink fafaragó hagyományát, eddig önállóan 26 kunkaput faragott, melyből 9 makett. Az első munkáját, saját kunkapuját 2012-ben készítette dr. Bartha Júlia etnográfus útmutatásai alapján. Ez, és még további öt munkáját lezsűrizte a Hagyományok Háza Népi Iparművészeti Osztályának bíráló bizottsága. Kunhegyesen kívül Tiszagyendán, Kétpón, Abádszalókon, Kunmadarason, Tiszaigaron, Tomajmonostorán láthatóak.

Az egy egységet alkotó székely kapukról és készítőikről sokat tudunk, de a kunkapukról, melyek két különálló

részből, általában fedeles kiskapuból és fedél nélküli nagykapuból állnak, jóval kevesebbet.

Az utóbbi két évben dr. S. Kovács Ilona etnográfus Kunkapu című monográfiáját használják hiteles forrásként a kunkapuk készítésénél. A kapu az udvarnak a díszé, a kapu fogadja a bemenőket, és itt vesznek búcsút a házigazdától a távozók.

A kun ember nem szerette, ha kíváncsi szemek belátnak portájára. A nagykun települések közül elsősorban Karcagon terjedt el az 1860-as, 1870-es évektől a magas deszkakerítés, a széles kétszárnyú nagykapu és a fedeles kiskapu készítése. Vagyonukat, az ólakban, istállóban tartott állataikat, a felhalmozott terményt védték velük.

Csoportkép a kunkapu előtt
Fotó: Pál Istvánné

A Székelyföld és egyéb tájegységeink, így a nagykunági kunkapuk nagyobb ismertségre az 1896-os ezredéves kiállítás népművészeti falujában tettek szert. A népművészet iránt fogékony művészek, rajztanárok, építészek, festők, iparművészek keresték fel hazánk ilyen kincsekben különösen gazdag területeit.

Novák József Lajos festőművész, grafikus, rajztanár 1906–1908 között a Jász-Nagykun-Szolnok megyei nagykun településeken rajzolta a tölgyfából készített nagykapukat, és ő fedezte fel a karcagi fedeles kiskapuk különleges szépségét. Anyaga bekerült a Néprajzi Múzeumba, az idők múlásával azon-

ban sokáig elfeledkeztek róla.

A leggazdagabb redemptus családok kerítése téglából és kovácsoltvasból készült, de a mezőváros társadalmának többségét kitevő kis – és középparaszi, a saját földjükön gazdálkodó családok készítették széles deszkákból és nagyon vastag tölgyfa culápokból álló kerítéseket.

Ezek a magas kerítések, vastag, faragott oszlopok tekintélyt sugároztak, a gazda vagyonosságát, a helyi társadalomban betöltött jelentős szerepét jelezték. Ugyanakkor önállóságukat, egyben zárkózottságukat is mutatta.

A régi nagykunági kapukon nincsenek feliratok, szövegek. A díszítmények tükrözik azt a világot, amiben a korabeli emberek éltek.

A culápokat tagolják fej, törzs és lábrészre, melyek díszítése véséssel történik. Fűrészelt tetődíszek között a legtöbb az állatfigura vagy állatra utaló jelkép. Középen általában egy fát jelképező növényi elem emelkedik ki, és mellette szimmetrikusan találhatóak a kisebb motívumok. Kunhegyesen a koporsó tetejű kapuknak volt divatja.

A fában szegény Alföldön ehhez a Felső-Tisza vidékéről és a közeli Erdély széli hegyekből kereskedők útján szerezhették be az anyagot.

Ennek az alapanyagának a beszerzése a trianoni határok meghúzásával megszűnt, a kunkapuk fénykora is leáldozott.

A tölgyfát felváltotta az akác, díszítésük egysíkúbbá vált. Szerencsénkre a régi kapukból hírhedőnek szinte minden nagykunági településen maradt ránk néhány szép munkájú kapu. Asztalosok, ácsok, bognárok voltak elsősorban készítőik, de készültek kalákában is, kimondottan kapukészítő mesterek nem voltak.

Az 1950–60-as évek hoztak változást a kapuk készítésében, ekkortól már speciális készítőik nevét is ismerték, feljegyezték. Majd rendeleti szabályozás akadályozta újabb fából készült kapuk készítését 1990-ig.

Györfi Sándor Kossuth-díjas karcagi szobrászművész Németh Gyula turkológusról készített kunkapus szobra 1990-ben állította ismét a figyelem középpontjába egyedi nagykunági hagyományunkat, a kunkapu készítését.

Köszönetünket fejezzük ki a kunkapu emlékmű felállításában önzetlenül segítőknak:

Szabó András polgármester úr kezdetektől fogva támogatta a kunkapu felállításának ötletét, s ezen a helyen való elhelyezését, Kasza Sándor a kaput rögzítő vaselemeket térítésmentesen adta, Juhász Mihály, és az általa irányított közmunkások gondoskodtak a

kapu felállításáról, Emődi Imre pedig a szállításban közreműködött.

Hálás köszönet az alkotóknak, Czupp Pálnak, Király Ferencnek és Nagy András nagykun kapitánynak.

Kunkapu emlékművünk legmagasabb pontja, Kunhegyes címerállatának, a kecskének a szarva 320 cm magasságban van. A készítőik álma-vágya, hogy ez az immáron nyitott kapu a

kunhegyesieket, az innen elszármazottakat közelebb hozza egymáshoz, összefogásra invitálja, készítse.

Ha módunk és lehetőségünk adódik, jellegtelen kőkerítések helyett készítsünk kunkaput!

Legyünk büszkék hagyományeltető köztéri alkotásunkra!”

Víg Márta helytörténeti kutató

Jászkun kapitányok tanácskozása Kunhegyesen

2020. szeptember 5-én a Jászkun Kapitányok Tanácsa éves tanácskozására került sor Kunhegyesen. Az előző évben a kiskunsági Szank település regnáló kiskunkapitányának, Varga Ferencnek és feleségének, a polgármester asszony Katikának vendégszeretetét élvezhették a kapitányok és feleségeik, valamint segítők, és megcsodálhatták az új Kiskun emlékhelyet. Korábban Jászapáti adott helyet a rendezvénynek.

Az idei találkozás megszervezését Nagy András regnáló nagykun kapitány vállalta magára Kunhegyes és a Nagy-kunság nevében. Már a szanki tanácskozáson felhívta a figyelmet arra, hogy 2020-ban 20 éves lesz az újkori nagykun kapitányok választásának szokása, s erről az alkalomból jó lenne megemlékezni. Ezen munkálkodott a Nagykun Kapitányok Tanácsának támogatásával, és kérte Kunhegyes város önkormányzatának támogatását is, ami nem maradt el.

Bár a járványügyi helyzet késleltette a tanácskozás összehívását, de újabb programok megvalósítására is lehetőséget adott, hiszen az 1989-ben létesített Kun emlékparkunk Nagy András regnáló nagykun kapitányunk által nemcsak a nagykun kapitányok egy-egy fájával gyarapodott, hanem ekkorra elkészült Györfi Sándor Kossuth-díjas szobrászművész, regnáló jászkun főkapitány alkotása, a nagykun kapitányi emlékkő is, amelyet önzetlenül Kunhegyes város részére ajándékozott. Ezzel a köztéri alkotással a település első nagykun kapitányának, Varga Imrének (1813–1866) is emléket állíthattunk.

A szép őszi nap délelőttjén Szabó András polgármester úr köszöntő szavai után dr. Bartha Júlia etnográfus avatta fel új emléket. A leleplezést Györfi Sándor alkotó, szobrászművész, és Varga Imre első nagykun kapitá-

nyunk oldalági leszármazottja, Kovács Andrea asszony végezte.

A felemelő esemény hangulatába öröm is vegyült. A rendezvény előtt egy héttel tragikus körülmények között elhunyt első újkori kapitányunk, a kisújszállási Horváth György. Emlékfáját szalagokkal és virágokkal vették körül kapitánytársai és tisztelői.

Ezután közös fényképezésre került sor, melyen a jászkun kapitányok és segítők láthatóak.

A kapitányi tanácskozás logója

Fotó: Incze Sándorné

A tanácskozás előtt 11 órakor a vendégekkel együtt a kunhegyesi lakosok is megtekinthették a református templomot helytörténészünk vezetésével.

A tanácskozást Illéssy Ádám emeritus nagykun kapitány vezette, aki megemlékezett hagyományörző elhunyt kapitánytársukról, Horváth Györgyről.

Ezután ismertette a Jászkun Kapitányok Tanácsa által a Jászkunságért díjra jelölt személyeket, akiket a tanács közös akarattal támogatott. A díj átadására 2021. május 6-án, a Jászkun Redemptio központi ünnepségén Jászberényben kerül majd sor. Ezután a kapitányi tanács nevében köszöntötte a születésnapos hölgyeket: dr. Örsi Julianna és dr. Bartha Júlia néprajzkutatókat.

A rendezvény vendége volt a kisújszállási Ö. Tóth Lajosné, Marika néni

is, aki a jászok példája nyomán javasolta az újkori nagykun kapitány választását. Tevékenységét megköszönte, és virágcsokor mellett ajándékot adott át részére a kapitányi tanács nevében.

Ezután a megjelenés előtt álló jászkunsági kiadványok ismertetésére került sor.

A tanácskozás szervezői ajándékcso-maggal kedveskedtek a vendégeknek, akik köszönetüket fejezték ki a kedves meglepetésért. A csomagban a helyi termékek mellett szerepelt a Víg Márta helytörténeti kutató által szerkesztett, és Nagy András nagykun kapitány által megjelentetett nagykun kapitányokról szóló kiadvány is.

A tanácskozás befejeztével a jelenlévő jász-, nagykun- és kiskunkapitányok és feleségeik megkoszorúzták Simai János elhunyt emeritus nagykun kapitány emléktábláját a művelődési központ falán.

A rendezvény a Malom Vendégfogadóban finom ebéddel s jó hangulattal beszélgetéssel zárult.

Kunhegyes város lakosainak és vezetőinek nevében köszönetet mondunk Györfi Sándor szobrászművésznek a település számára ajándékozott alkotásáért!

Külön köszönet mondunk a rendezvény megvalósításában résztvevőknek: Szabó András polgármester úrnak és a városi önkormányzat tagjainak, az Ilosvai Varga István Művelődési Központ vezetőjének és dolgozóinak, Komáromi Lászlónak, Lajcsák Józsefnének, a fotókat készítőknak, az emlékpark gondozóinak és az emlékkő felállításában résztvevőknek.

Köszönet Nagy András regnáló nagykun kapitánynak, hogy a rendezvény megszervezésével Kunhegyes város nevét, jó hírét öregbítette.

Víg Márta helytörténeti kutató

Kapitányi emlékpark Kunhegyesen

Szép történelmi időszakra emlékeztünk Kunhegyesen 2020 szeptember 5-én. A redempció kihirdetésének 275. évfordulója és az újkori nagykunkapitány választás 20. évfordulója tiszteletére, a történelmi Hármas Kerület, Nagykun kerületének egyik vezetője, Kossuth-kormánybiztosa, Varga Imre nagykunkapitány portréját ábrázoló emlékkövet, Györfi Sándor szobrászművész alkotását és Kapitányi parkot avattunk.

A Jászkunság történetének egyik mérföldköve az autonómiát jelentő redempció. Kihirdetésének az idén 275. évfordulóját ünnepeljük egész évben. A redempcióhoz kapcsolódó évforduló egy újabb megemlékezésre is alkalmas, ad, arra, hogy éppen 20 éves az újkori nagykunkapitány választás. Erre is készülve jött az ötlet, hogy Kunhegyes első Nagykun kerületi kapitánya, Varga Imre emléke előtt is tisztelegve, kapitányi parkot avassunk, emlékkövet helyezzünk el, fát ültessünk, a kapitányi fasort.

*Nagykunkapitányok emlékműve
Kunhegyen - Fotó: B. J.*

Fontos nekünk ez a park. Most egy olyan korban vagyunk, amikor az igazi értékek visszaszorulóban vannak. A Nyugat az identitáspolitikai örületével rohan a végzeté felé (a többségnek már régen nincs köze a keresztyénséghez, és az azon alapuló erkölcsöz), de reméljük, nálunk ez nem következik be. Ezért vagyunk mi itt, az örhelyüket el nem hagyók, hogy mentsük át, korunkban

is alkalmazható támaszként világítsuk meg azokat az értékeket, melyek segítséget jelentenek. Élő példa vagyunk, arra, hogy okosan, innovatív módon cselekedve minden nehézségből fel lehet állni. A magyarság, de kiváltképp a Kunság lakói mindig jó példával álltak elől, ha a haza sorsáról volt szó.

A jelképek fontosak a mi kultúránkban. A park, ahol most állunk, ahol a nagykunkapitányok eleik emlékére és a történelmi múltunk előtti főhajtás jeleként fákat ültettek, ezzel emlékezve az újkori kunkapitány-választás 20. évfordulójára. Kezdetben évente választottak nagykunkapitányt a „Hatkunság” települései, de az egyéves időszak

A Nagykunság, és az egykori Jászkun Kerület hazánk történelmében különleges színfoltot képviselt, amire ma is büszkék lehetünk. Kialakulásában, etnikai összetételében sajátos vonások jellemzik az egykori Jászkun Kerület belső életét. Irányítása eltért az általános magyar közigazgatástól. A helyi jogkörű, autonóm önkormányzat és igazgatás elkülönült a központi államhatalomtól, és annak politikai egységeitől, a vármegyéktől. A Jászkun Kerület olyan módon illeszkedett az államba, hogy helyi szabadságjogait hangsúlyozva önkormányzatában a kerület létezéséig megőrizte az autonómia legfőbb vonásait. A jászkun önkormány-

Jász-, nagykun- és kiskunkapitányok az emlékmű előtt Fotó: Incze Sándorné

nagyobb kezdeményezések kifizetésére nem volt alkalmas, ezért 2009-től három évenként választanak kunkapitányt a nagykun városok.

Nagykunkapitányok 2000–2020 között:

2000 - Horváth György, Kisújszállás
2001 - Györfi Sándor, Karcag
2002 - Balogh Márton, Túrkeve
2003 - Csikos Sándor, Berekfürdő
2004 - Simai János, Kunhegyes
2005 - Barta László, Kunmadaras
2006 - Smuta Zsolt, Kunszentmárton
2007 - Ullár Imre, Kuncsorba
2008 - Antal Zoltán, Kétpó
2009 - Illéssy Ádám, Kisújszállás
2012 - Bene Sándor, Karcag
2015 - Tóth Lajos, Túrkeve
2018 - Nagy András, Kunhegyes

zat gyökerei a középkorig nyúlnak vissza. Az etnikumában, életmódjában és kultúrájában különböző két népcsoport, a kunok és a jászok a 13. században érkeztek Magyarországra. Sorsuk a történelem során összefonódott. A befogadott és befogadó nép együtt alakította az ország történelmét. A kunokkal olyan jelentős haderő volt a király oldalán, amely mindig döntő erőt képviselt, amikor a haza sorsát kellett elrendezni. A büszke, öntudatos nép úgy integrálódott a magyar társadalomba, hogy elsősorban az autonómia révén megőrizte kultúrájának jelentős részét, de különösképp történelmi tudatát, ami a különböző korokban ugyan más-más tartalmat és formát öltött, de a kuntudat, és a jász öntudat mint a magyar történelmi tudat egy különös

színezete, mindig megmaradt. Autonómia és öntudat, az etnikus tudat, majd a redemptus tudat összetartozó fogalmak. Az a különleges a jászkun autonómiában, hogy egységben volt a függetlenség és a helyi szabály, amint azt Bánkiné dr. Molnár Erzsébet, az elismert történész írásaiból tudjuk.

Ez a park a hely kiválasztásában is különleges: közel áll Kolbazzsékhez, a Kunhegyes és Bánhalma határában lévő egykori közigazgatási központ helyéhez. Kolbazzsék ma már pusztá, de egykor a Nagykunság központja volt, az első közigazgatási központ, ahol minden, a tájegységet érintő fontos dologról döntés született. A török hódoltság után elveszítette központi szerepkörét, helyét a redempciót követően Karcag vette át, de emlékét kunhegyesi határrész neve őrzi.

ott lakott, s intézte a kerület ügyes-bajos dolgait. Iskolázottságukkal, széles látókörükkel jól szolgálták a haza ügyeit. Országos jelentőségű szerepet is vállalt néhányuk.

Kunhegyesen vagyunk, emlékezünk a település első nagykunkapitányára, Varga Imrére, akinek tiszteletére ma a park közepén álló emlékkövet avatjuk.

Ez a város egy különleges embert adott a Nagykunságnak. Varga Imre tehetős kunhegyesi családba született 1813-ban, s amint a nagykunsági parasztpolgári családok többsége tette, legalább egy fiút jogi pályán taníttatott. Így lehetett az 1830-as években Kunhegyes város nótáriusa. Nagy valószínűséggel Illéssy János Nagykun kerületi kapitány haladó szellemű köréhez tartozott. A nevét 1843-ban a redempció századik évfordulójára kidogozott, a

lasztották. Az esztendő őszén a kerületi tiszttikkal együtt ő is lemondott. Amikor 1865-ben az országgyűlési választások után kinevezték a kerületi kapitányokat, ismét ő került a Nagykun kerület tiszttikára élére, mely tisztsége 1866. november 4-én bekövetkezett haláláig töltött be. Áldott legyen az emléke!

Olyan szép alkalom ez a mai. Legyen ez az a hely, ahol – Szent Ernő szavaival élve – „A jövő vendégül látja a múltat...”.

Az idén 20 éve, hogy a jászok példája nyomán a Nagykunság megválasztotta első újkori nagykunkapitányát, a kisújszállási Horváth György személyében. Ő már nem lehet itt közöttünk, pár napja tragikus hirtelenséggel elment a minden élők útján, de emléke velünk van, a kapitányi fasor egyik fája az ő emlékére áll.

Körmendi Lajos, a Nagykunság írója írta, A pusztá című versében: „megmutattam neked a széki pacsirtát, amely századok óta itt fészkel, és nem költözik el a szomszéd pusztákra sem, (...) miért tagadjam, ehhez a madárhoz hasonlítottam magam...” Valahogy ezek a sorok ráillenek Horváth György, Gyuri

A kapitányi tanácskozás résztvevői az emlékmű előtt

Fotó: Incze Sándorné

A nagykunkapitányok történelmi szerepét ki kell emelnünk. A kunkapitányok a helyi autonómia letéteményesei voltak. Helyi statútumokkal szabályozták az életet. Ügyeltek a rendre, a hagyományra, miközben országos dolgokban is eljárak. A vitás ügyeket helyben intézték, a főkapitánynak pallosjoga is volt. Az ítéleteket ott hajtották végre, ahol a bűnt elkövették. 1876-ban ugyan megszűnt a Jászkun Kerület, de tovább éltek a jogszokások.

A mi világunkban vajon mit jelképez a kunkapitány? A tartást, az erőt, a mércét és mértéket. A Nagykun kerület élére 1749–1872 között mintegy 123 éven át az Illéssy család több kiváló férfit adott. Noha Karcagon volt a kerület székhelye, a kapitányok Kisújszálláson, Kunhegyesen, vagy ki hová valósi volt,

kerületek működésének átszervezésére vonatkozó tervezete kapcsán megismerte az egész Nagykunság. Az 1845-ös redempciós ünnepségen, amikor nemcsak a 100.évfordulót, hanem a nádor hivatalba lépésének 50. évfordulóját is ünnepelték, már, mint Kunhegyes főjegyzője vett részt, a júniusi tisztújításon pedig a Jászkun Kerület főjegyzőjévé választották. 1848. november 15-től a Jászkun Nemzetőrség szervezésének és felszerelésének felügyeletével megbízott kormánybiztos lett. A világosi fegyverletételig végig Korponay János ezredes alakulata mellett volt. A szabadságharcban betöltött szerepe miatt kötél általi halálra ítélték, de az uralkodó kegyelmével 4 év börtönbüntetést kapott. A kiegyezés után a kerület nagy tekintélyű vezetőjét kunkapitánnyá vá-

Horváth György nagykunkapitány fája a kegyelet virágaival · Fotó: B. J.

nagykunkapitány urunk életére is. Isten áldjon Gyuri! Nyugodj békében! Emlékedet megőrizzük.

A jász- és kunkapitányok egy szál fehér virágot tettek a lélekküldővel feldíszített fa alá.

Dr. Bartha Júlia néprajzkutató

Búcsú Horváth György emeritus nagykunkapitánytól (1953–2020)

Tragikus hirtelenséggel, közlekedési balesetben elhunyt Horváth György hagyományörző huszárnagy, emeritus nagykunkapitány.

Kisújszálláson született, itt élt élete végéig. A Nagykuság értékeinek, hagyományainak letéteményese volt. Kiváltképp a Kuság legarchaikusabb történeti hagyománya, a lovas hagyományok, a lovas íjászat felélesztése terén szerzett kiváló érdemeket. Neki köszönhető, hogy szülővárosa Kisújszállás, a nagykun városok között a lovas íjásversenyek és fogathajtó versenyek legrangosabb helyét vívta ki. A hazai lovas íjászat atyamestere, a Kaposmérőn élő Kassai Lajos, de talán kevesen tudják, hogy az ország második hivatalos, a Kassai által leírt szabvány szerinti íjaspályát Horváth György hozta létre itt, a Horváth-tanyán, Kisújszálláson. Évtizedeken át zajlottak a nemzetközi lovas íjásversenyek, melyek a világkupa pontszerző versenyek voltak, ahol a kisújszállási csapat nemzetközi mezőnyben is kimagasló eredményeket ért el.

Horváth György két évtizeden át rendezte a Kun Viadalt, mely nemcsak Kisújszállás, hanem a térség kiemelkedő turisztikai rendezvénye volt. A Magyar Turizmus Rt. az Észak-Alföldi Régió kiemelt rendezvényei közé sorolta. Akkoriban a Nagykuság egyetlen olyan hagyományörző rendezvénye volt, amely három napon át helyet adott minden, a térségünket jellemző hagyományörző csoportnak, melyek versenyeken mérték össze erejüket és tudásukat. A lovas íjászat mellett a nagykusági lovas hagyományokat igyekezett a teljességében bemutatni: a huszárságot, a történelmi lovasjátékokat, itt alakult a török edző, Szami Genel tanításával az első magyar Dzsirit-csapat, 2009-ben a Török Televízió a kunokról szóló filmjének egyik fejezetének forgatási helyszíne is itt volt.

1995-ben először szervezett Kisújszálláson Lovas tájékoztató versenyt, ami azóta népszerű sporttá fejlődött az ország számos vidékén. A kulturális és természeti értékek megőrzéséért 1999-ben a Henry Ford Európai és Kulturális Örökségért-díj elismerő oklevelét,

2003-ban a hagyományörző munkájáért A honvédelemért kitüntető címet kapta a Honvédelmi Minisztériumtól.

Horváth György vezetésével, az ő keze alatt nőtt lovasok méltón képviselték megyénket és a Nagykuságot a Nemzeti lovas fesztiválokon, ahol több alkalommal dobogós helyet szereztek. Az ő nevével forrt össze a Nagykuságon az újkori kunkapitány választás. A jászok példája nyomán a 2000-ben megrendezett nagykunkapitány választás első jelöltje Ő volt. Vele hagyományteremtődött, amely komolyan érezteti hatását a Nagykuság megtartó identitásában.

*Horváth György
emeritus nagykunkapitány*

2001-ben megalakította a Nagykun Nádor Huszár Közhasznú Kulturális Egyesületet, amely vidékünk egyetlen, lovas hagyományok éltetésével foglalkozó kulturális szervezete volt akkor. A nagykun Nádor-huszárok nemcsak hazánkban, hanem külföldön is emlékeztetők sikereket értek el. A 2002-ben a Párizsban rendezett Magyar Év megnyitó ünnepségén Horváth György képviselte a nagykusági huszárokat.

2007-ben Sumenben, a Kossuth-emigráció utolsó európai állomásán részt vett a csapattal a március 15-i ünnepségen, amit a Szófia Magyar Intézet szervezett. Minden évben részt vettek a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum szervezésében megrendezett Élő Magyar Hadtörténelem hadijátékokban Nyíregyházán, Szolnokon, Komáromban,

a Monostori Erődben. A Széchenyi István élettörténetéről szóló, a Hídember című film forgatásán az egész Nagykun Nádor Huszárbandérium részt vett.

Számos lovastúrát szervezett, ezek között kiemelkedő volt az Őseink nyomában elnevezésű túra, mely a Káma folyótól Ópusztaszerig tartott.

Kezdeményezője és szervezője volt a Pacséri Emléktúrának, melyet 2006-ban a bácskai kirajzás 220. évfordulója tiszteletére tartottak.

2009-ben az I. Kun Világtalálkozó tiszteletére a Kun Történelmi Emlékmenetet szervezett és a Nagykun Nádor Huszárbandérium élén végig vonult a Radnai-hágótól Karcagig, a Kun Emlékhelyig. A 600 km-es utat 10 nap alatt tették meg.

A Kunszövetség alapító tagja, és ügyvivő testületi tagjaként segítette a szervezet munkáját.

2007-ben a Magyar Huszár és Katonai Hagományörző Szövetség alelnökének, a Honfoglalás-kori korszak vezetőjének választották. Az országos lovasrendezvények (Nemzeti Vágta) programjainak rendszeres szervezője és résztvevője volt.

A Nagykuság kulturális örökségét éltető munkájáért számos kitüntetés kapott, így 2008-ban Nagykuságért-díjat.

2020. augusztus 17-én agrárminiszteri elismerésben részesült a Magyar Galamb- és Kisállattenyésztők Országos Szövetsége keretei között végzett több évtizedes kiemelkedő közösségi tevékenységéért, elért eredményeiért.

Búcsúztatása 2020. szeptember 18-án, Kisújszálláson a Kun Emlékparkban a református egyház szertartása szerint, és a Magyar Katonai Hagományörző Huszárszövetség protokollja alapján zajlott Ézsias Vencel h.ö. huszár őrnagy vezetésével. A huszár hagyományörzők nevében Györffy-Villám András h.ö. dandártábornok, a Huszárszövetség elnöke köszönt el. A kunok és a kunkapitányok nevében Illéssy Ádám emeritus nagykunkapitány emlékezett meg Horváth György színes egyéniségéről.

Isten Veled! Emlékedet megőrizzük!

*Illéssy Ádám
emeritus nagykunkapitány*

A törökkori Szolnok történetét mutatja be dr. Bagi Gábor történész új kötete

A magyar megyeszékhelyek közül Szolnok az utolsók egyike, amelynek nincs valamire való településmonográfia. Ezért is tartjuk fontosnak, hogy a közelmúltban a város történetének fontos, közel másfél évszázadát tárgyaló alapművet jelentetett meg a szolnoki Damjanich János Múzeum. A Források Szolnok város monográfiájához című sorozat hatszáz oldalas, számos korabeli metszetet is bemutató harmadik kötete, bár szerényen a történeti vázlat alcímet viseli, minden, jelenleg elérhető ismeretet magában foglal a hódoltság kori Szolnokról.

Szerzője Bagi Gábor történész, aki a Madaras László régésszel közösen jegyzett Szolnok a középkorban című művét folytatta e kötetével. A szerző azért is adta a Történeti vázlat alcímet könyvének, mivel – a hódoltság szolnoki történetével kapcsolatos, jelenleg ismert, illetve hozzáférhető források szűkössége miatt – pusztán a további kutatások kiindulási alapjának tekinti a kötetet. A szerző még a nyolcvanas évek második felében kezdett hozzá a korra vonatkozó módszeres adatgyűjtéshez, melyek alapján már megjelentetett néhány előtanulmányt, és a mostani kötetet hároméves folyamatos munkával formálta kész művé.

A kötet előtörténetéhez tartozik, hogy az évezred elején Tomkó Viktor történész három jelentősebb tanulmányban is foglalkozott a szolnoki szandzsákbégek történetével, de a későbbiekben nem folytatta a témát. Így másfél évtized múlva, az újabb adatok felhasználásával célszerű volt megfogalmazni a jövőbeni kutatások főbb kérdéseit, és nagyobb terjedelmű, átfogóbb összefoglalást adni Szolnok török kori történetéről.

Alapvető forrásként még a dualizmus korában publikált kiadványok szolgáltak, míg másik nagyrészt a magyar oszmanisztikai kiadványok szolgáltatták. Emellett a szerző igyekezett még olyan kéziratok anyagát is felhasználni, amelyek megyénket, illetve a szomszédságát érintették.

Ezek között említhetők Mezőtúr, Jászberény és Dévaványa török kori oklevelei, a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár korabeli adatbázisa, vagy éppen

Kecskemét és Nagykőrös mezővárosok levéltára. Ezeket részben még az 1850-es években fordították vagy közölték le, így a jövőbeni időszak feladata lesz tisztázni, hogy valóban pontosak-e. Sajnos azonban országosan is kevés szakember van, akik a 16-17. századi török nyelvben képesek eligazodni, illetve a korabeli török írást jól olvassák – és ők is inkább a nagy országos kutató intézetekben dolgoznak. A szerző igyekezett átnézni azokat a nemzetközi folyóiratokat is, amelyekben főleg a nyugatra távozott szerzők tollából olvashatók, a hazai hódoltságról szóló írások.

Bagi Gábor könyvének címlapja

A török iratképzés sajátossága, hogy az 1500-as évek végétől, a birodalom kormányzati rendjének változása, a központi irányítás egyszerűsödése miatt jelentősen lecsökkent a keletkező források száma. Így ettől kezdve már inkább a magyar adatok a meghatározóak a korszak kutatásában.

Sajnos még a közelmúltban fellelhető szolnoki ásatások sem tartanak ott, hogy a korszakra vonatkozóan alapvetően új eredményeket hozzanak.

A szerző szerint még számos probléma tisztázása nem a jelen kiadvány, hanem a jövő kutatóinak feladata. A mostani munka ugyanakkor Szolnok évtizedek óta húzódozó monográfiájának ügyén is lendíteni szándékozott, aminek kiemelt fontosságot ad, hogy 2025-ben ünneplik majd a város fennállásának 950. évfordulóját, míg 2026-ban a

megyeszékhellyé válás 150. évi jubileumáról fognak megemlékezni. Szolnok a török korban a szolnoki szandzsák (egy, az átlagos magyar megyénél nagyobb közigazgatási egység) központja volt, így a kötet – a forrásbázis sajátosságai miatt is – nemcsak a város korabeli történetét, hanem a városnak a szolnoki szandzsákon, illetve a szandzsáknak a magyar hódoltságon belüli kérdéseit is érinti. Szolnok e korszakban egyre kevésbé tekinthető magyarnak, más török igazgatási központokhoz hasonlóan itt is lecsökkent a magyarság száma, és az idegenek túlsúlya miatt sokkal inkább oszmán városnak tekinthető. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a török helyőrségeket, népességet döntően különböző délszláv elemek alkották.

Bár voltak köztük keleti keresztények is, leginkább mégis a muszlim kultúra átmeneti formáját (formáit) képviselték. Ez azért fontos, mert ahol nem volt török vár, vagy várórség (Debrecen, Mezőtúr, Kecskemét) a magyar népesség egyeduralkodó maradt. További sajátosság, hogy a mostani adatok alapján Szolnok és Balaszentmiklós (Törökszentmiklós) jelentősége ellenére sem vált uralkodói hászvárossá, és nem tartozott a szultáni birtokok közé. Ez ugyan a 16. században még kedvező jogállást jelentett, de egy évszázaddal később már sokszor megváltozott a helyzet. A jelek szerint Szolnok és Balaszentmiklós is a szandzsák élén álló szandzsákbégek használati birtokaihoz tartozott, és bár a tiszai átkelőhely (híd) védelme a kincstáré volt, a lakosok soha nem voltak szultáni jobbagyok. Ez a 17. században már lehetett szerencse is, mivel ekkor sok esetben már szultáni birtokokat is katonáknak adták ki javadalomként, ami nemritkán rablógazdálkodáshoz, és az adófizetők megnyomorításához vezetett.

A szerző következő munkája a jelenlegi kötet folytatása, a város kuruc kori története lesz, ami 1685-től (Szolnok visszafoglalásától) 1711-ig tárgyalja a település történetét.

Ekkor zárult le a magyar történelem két évszázados, nagy háborús időszaka, ahol az érintett huszonhat évből csak három telt békében.

Szathmáry István újságíró

Gubicz András emlékév

Kétszáz éve született a nemzetközi hírű feltaláló, Gubicz András a Jászszágban, aki előtt szülőfaluja, Jászfákóhalma emlékével tisztelig 2020-ban.

A szegény földműves családból származó Gubicz András szülőfalujában járt elemi iskolába, aztán helybéli kovácmesternél tanulta a kovács és lakatos mesterséget. Szakmai ambíciói 1850-ben Pestre szólították, itt néhány évig Farkas István gépgyárában dolgozott, ahol tehetsége kibontakozhatott. Már itt munkálkodott később híressé vált, szabadalmaztatott ekéi kifejlesztésén, melyekkel 1859-ben az Ercsiben, 1860-ban pedig a Tótmegyeren rendezett országos aratóversenyen és gépbeutatón első díjat nyert. Közben Kollarich Pál rostagyárossal gazdasági gépgyárat alapított ekék gyártására. Aktívan közreműködött a mezőgazda-

Gubicz András – Barabás Miklós festménye nyomán készítette Gara Irén

sági életben, alapító tagja volt az Országos Gazdasági Egyesületnek. Ekéi aztán nemzetközi téren is sikert arattak, az 1862-es Londoni világkiállításon arany-, az 1867-es Párizsi világkiállításon pedig bronzérmeket nyertek. Gyára a belvárosi Lipót utca 41. szám alatt működött, ma a helyén, a Váci utca 74. szám alatt álló ház falán emléktábla őrzi emlékét, melyet hálás szülőfalujának képviselői minden évben megkoszorúznak.

Váratlan, 1869 évben bekövetkezett halálával az ekegyár feloszlott, de ékái

Megemlékezés Gubicz András budapesti emléktáblájánál 2019-ben Fotó: B. M.

A Gubicz-féle eke

Fotó: Bathó Edit

még halála után 14 évvel is sikerrel szerepeltek az agárdi szántóversenyen.

De miért is volt sikeres a Gubicz-féle eke? Korabeli vélemények szerint arányos méretei, könnyű súlya mellett hatékonyan forgatta meg a talajt, azt még porhanyítva is, és az ekekések jóminőségű, nagy szilárdságú acélból készültek, így ritkán kellett csak élesíteni azokat.

Gubicz András egész életében maximalista volt, így korai halálát is a megfeszített munka okozhatta. Nemcsak ekéket gyártott, de termékei között szerepelt a Willsohn-féle földporhanyító és gyomirtó is, és a Benkő-féle magtakaró is. Emellett apró, mives munkákat is elvállalt. Az V. kerületi Kristóf téren található klasszicista szobor, a Haláruslány-kút bronz vízköpőit díszítő delfinek Gubicz András vasöntődjében készültek.

Jászfákóhalma megemlékezése nem csupán szülötte hírnevének szól: a gyermektelenül, és élete teljében, 49

évesen elhunyt gépgyárosnak ugyanis a falu sokat köszönhet. Jelentős vagyonát közcélokra, azon belül nagyobb részét szülőfaluja támogatására hagyományozta. Végakarát felesége, Poldermann Júlia valósította meg, még 1874-ben bekövetkezett halála előtt. Így a falura hagyták jászfákóhalmi házukat kisdédóvó céljára. Ma is ott működik a községi óvoda, mely az első egyike volt a Jászszágban. Ezt éppen a közelmúltban újították fel. További felajánlásaik közül Pesten a Rákospalota-Istvánbeli Földműves Iskola, a Vakok Intézete, a Mérnökegyelet, a Szent Rókus Kórház és a Pesti Iperegylet számára nyújtottakat említhetjük meg.

Gubicz András életútja jó példa arra, hogy szorgalommal, kitartással egy tehetséges ember úgyszólván a semmiből is képes feltörni. Az ekegyáros, feleségével együtt a jákóhalmi temetőben nyugszik. Nevét szülőfalujában utca, és a helyi gazdakör viseli.

Bognár Mária újságíró

Hat értékes hetvenes

Hat nagyszerű ember köszöntésével tartottunk születésnap ünnepséget szeptember utolsó napján délelőtt a Jász Múzeumban.

A Jász Múzeum kollektívája sok-sok személlyel áll kiváló munkakapcsolatban. A napi rutin mellett néha érdekes megállni egy-egy pillanatra, akkor, amikor a munkatársak életük kerek évfordulós mezsgyéjéhez érnek – emlékeztetett Hortiné dr. Bathó Edit múzeumigazgató a rendezvény nyitányában.

Habil. dr. Örsi Julianna néprajzkutató, dr. Pethő László szociológus, Papp Izabella levéltáros, Kiss Erika helytörténeti kutató, Katona Katalin helytörténeti kutató és Pál Mihály néprzenész a közelmúltban töltötték, vagy mostanában töltik be a hetedik X-et. A Jászkunság közművelődésének érdekében tett maradandó és értékes munkájukért köszöntöttük őket, és kívántunk még aktív, boldogságban, egészségben eltöltött hosszú esztendőket.

Az ünnepséget Pénzes Tivadar és Molnár László népzenei hangszerek játéka, a Jászsági Hagyományörző Egyesület születésnap dala díszítette. Ahol hagyományos, hol humorosan rendhagyó laudációk során valamennyi köszöntött szakmai múltját megismerhetjük, ahol kiderült szorgalmuk, tudásuk, kitartásuk valóban méltóvá teszik őket arra, hogy a hála virágaival és biztató szavakkal köszönetünket fejezzük ki tevékenységük iránt.

Az ünnepelteteket köszöntötte Budai Lóránt Jászberény város polgármestere, Sallai Róbert Túrkeve város polgármestere, Kántorné Bíró Emília Túrkeve alpolgármestere, Szűcs Lajos Jászboldogháza község polgármestere, Nemes József jászkapitány, Nagy András nagykunkapitány, Hortiné dr. Bathó Edit, a Jász Múzeum igazgatója, dr. Horváth László, a Damjanich János Múzeum igazgatója, dr. Kaposvári Gyöngyi, a Damjanich János Múzeum igazgatóhelyettese, Farkas Rozália, a túrkevei Madarász Károly Művelődési Ház igazgatója, Tóth Tibor, a Fényszaruiak Baráti Egyesülete elnöke, Papp Imre és Péterbence Anikó, a Csángó Fesztivál Alapítvány képviselői, valamint Szűcs Gábor, a Jászság Népi Együttes művészeti igazgatója.

*Kárpáti Márta
újságíró*

Molnár László és Pénzes Tivadar népzenei műsora

Fotó: Bugyi Gábor

Az ünnepség résztvevői maszkban

Fotó: Bugyi Gábor

Az ünnepelteteket köszöntő balról jobbra: Papp Izabella, dr. Örsi Julianna, Pál Mihály, dr. Pethő László, Kiss Erika, Katona Katalin

Fotó: Bugyi Gábor

Jász baráti közösségek XVI. fóruma Jászfényszarun

A Jászfákóhalmáról Elszármazottak Baráti Társasága (JÁKÖB) elnöke, Magyar Alíz 2002-ben a jászok világtalálkozója alkalmából Jászfákóhalmán kezdeményezte a közösség létrehozását. A jászsági településeken tevékenykedő elszármazottakat is tömörítő, értékőrző, értékeket és hagyományokat teremtő szervezetek közössége azzal a céllal találkozik évente, hogy egymástól szerezzenek tapasztalatokat. Az elhatározás 2005-ben Jászfákóhalmán megszervezett első fórumon realizálódott, elfogadva a közös célokat, a működés formáját.

A harmadik találkozót 2007-ben a Fényszaruiak Baráti Egyesülete szervezte meg. A FÉBE által 2013. május 6-án – a Redemptio 268. évfordulójára Leader pályázatból megjelentetett – Jászsági lokálpatrióta közösségek tevékenysége című könyvbemutató kapcsán ismét találkoztak. A kiadványban összegezésre került sok fotóval az akkor működő szervezetek, közösségek tevékenysége.

A XVI. találkozás megszervezését az elmúlt évi fórumon, Jászfelsőszentgyörgyön vállaltuk fel. Az eredetileg is öszre tervezett rendezvény tervezésekor még nem számoltunk a kialakult járványhelyzettel. A július elején kiküldött tájékoztatóban már konkrét dátum szerepelt szeptember 19-e, bízva abban, hogy a vírus második hulláma októbernél előbb nem érkezik.

A 18 jász település közül jelenleg 14-ben működik a közösen megfogalmazott célok szerint civil közösség. Sajnos korábban a jászakiséri, az elmúlt évben a jászdózsai egyesület, illetve alapítvány szűnt meg.

A találkozóra 11 településről – Jánoshida, Jászágó, Jászsalsószentgyörgy, Jászapáti, Jászárokszállás, Jászberény, Jászboldogháza, Jászfelsőszentgyörgy, Jászfényszaru, Jászfákóhalma, Pusztamonostor – jelentkeztek 25 fővel. Alattyan, Jászivány és Jásztelek egyéb elfoglaltságra, más rendezvényen való részvétel miatt nem élt a meghívás elfogadásával. A járványhelyzet miatt fokozott biztonsággal a Rimóczi-kastély nagytermében – mint 2007-ben – vár-

tuk a jelentkezőket, végül 9 szervezett képviselője érkezett meg 22 résztvevővel. A regisztrációt követően a szokásos beszámolóval kezdődött el a fórum. Névsor szerint az elmúlt október óta eltelt időszakot foglalták össze a közösségek vezetői, az eredmények mellett a gondokról is szó esett.

A koronavírus miatt sok tervezett rendezvény elmaradt, különösen fájó ez azon közösségeknek, amelyek létrejöttek kerek évfordulóját ünnepelték volna 2020-ban. Több szervezetnél visszaemlékezéseket írtak, a világhálón kutatásokat folytattak. Minden szerve-

A következő megálló a művelődési ház parkolójában volt. Az épületben megismertük a korábbi filmhez kapcsolódó Mátyás király és kora kiállítást, halálának és uralkodásának 530. évfordulója kapcsán. A két földszinti kiállítóteremben megnéztük Ézsás Gyöngyike festmény kiállítását, és az egri Eventus középiskola fényszarui növendékeinek (Dombi Áron, Nyes Dániel, Pető Sára és Szeremi Fanni) képkalkotásait.

A Kiss József Helytörténeti Gyűjteménynél már várt bennünket Pető Lászlóné, aki bemutatta a gyűjteményt. A találkozó kapcsán a rendező szer-

Csoportkép a Rimóczi-kastély főbejáratánál

Fotó: Réz Bertold

zetnél gondot jelent a fiatalok bevonása a közösségi munkába, és a vezetés fiatalítása is.

A fórum szünetében átsétáltunk a városházára, és a díszteremben közösen megnéztük Sisa József Jászságért Díjjal is kitüntetett ötvös, iparművész alkotását, az *Időszalag* ötvöszománc faliképet, ahol egy szájmaszkos csoportkép is készült az utókor száma.

Mátyás királyról a Petőfi Sándor Művelődési Ház és Könyvtár aulájában rendezett kiállítással összefüggően készült 20 perces filmet közösen néztük meg. A főtéren a városnéző séta kapcsán a régi parókia három kiállítást néztünk meg, majd a Városi Értéktárat meglátogatva, kocsikba szállva a Szent József Szabadidő parkban tettünk sétát, ahol megtekintettük a Cigányzenészek emlékművét.

vezet vállalta, hogy a szervezetek által eddig megjelentett kiadványokból elektronikus bibliográfiát állít össze, hogy közkinccsé tegyük ez irányú tevékenységünket.

Úgy búcsúztunk el egymástól, hogy bátrak voltak, akik eljöttek, jó volt megint találkozni és eszmét cserélni egymással. Az elmúlt három hétben senki nem betegedett meg, így megállapíthatjuk, hogy élményekben, ismeretekben gazdagodtunk, de szerencsére vírusban nem.

Bízom benne jövő ősszel Jászfákóhalmán – járványtól mentes időszakban – közösen ünnepeljük meg a JÁKÖB fennállásának két évtizedes fennállását, ami ugyan 2020-ban lett volna, de ünnepelni ezt a jeles évfordulót 2021-ben is emlékezetes lesz.

Tóth Tibor, a FÉBE elnöke

Novemberben jelenik meg a Mátyás király emlékérem

A Fényszaruiai Baráti Egyesülete (FÉBE) éremkiadását 2000-ben kezdte el a Szent István Millenniumi emlékéremmel, melyet további öt követett, így József Attila (jubileumi, 2005), Kazinczy Ferenc (jubileumi, 2009), Erkel Ferenc (jubileumi, 2010), Liszt Ferenc (jubileumi, 2011), a legutolsó pedig a Penczner Pál Centenárium emlékérem 2016-os kiadása volt.

A Fényszaruiai Baráti Egyesületének kezdeményezésére, a Petőfi Sándor Művelődési Ház és Könyvtár csatlakozásával a Kulturális Örökség Napok keretében az intézmény előterében szeptember 19-től „Hunyadiak dicső kora” címmel – az év végéig – kiállítás látható. Két évvel a Mátyás király emléké után – amikor születésének 575., és trónra lépésének 560. évfordulóját ünnepelték – 2020-ban is van, igaz szomorúbb alkalom, Mátyás halálának 530. évfordulója. A kiállítás anyagát a Budapesti Városvédő Egyesület az emléké kapcsán pályázati támogatással hozta létre. Az eredeti kiállítás nagy része vándor kiállításként is bemutatható, így került az anyag Jászfényszaru. A tárlatot rendezte: Millits Máté művészettörténész, a Hatvany Lajos Múzeum munkatársa.

Hunyadi Mátyás (Kolozsvár, 1443. február 23. – Bécs, 1490. április 6.) **magyar király**. Nevezik Corvin Mátyásnak, az igazságos Mátyás királynak, hivatalosan I. Mátyásnak, de a köznyelv egyszerűen mint Mátyás király emlegeti. Neve latinul és németül Matthias Corvinus. Aláírásában a Mathias Rex (Mátyás király) tűnik fel. Magyarországon 1458 és 1490 között uralkodott. 1469-től cseh (ellen-) király, 1486-tól Ausztria hercege. A magyar hagyomány az egyik legnagyobb magyar királyként tartja számon, akinek emlékét sok népmese és monda is őrzi.

A FÉBE – az önkormányzat civilszervezetek pályázati támogatásának részbeni felhasználásával – I. Mátyás magyar király halálának 530. éve alkalmából hetedikként **Mátyás király emlékéremet ad ki**. Az érem tervezését, a gipszminta elkészítését az egyesület tagja, Szabó Imrefia Béla szobrászművész, városunk díszpolgára, a FÉBE Örökös Tagja kitüntető cím birtokosa terítés nélkül ajánlotta fel. Az érem Szegeden, Szabó Tamás ötvösmester éremverdejében készül, és novemberben kapják kézhez az előfizetők.

A kiállításához kapcsolódóan a halálának évfordulóján túl választásunkat az is motiválta, hogy uralkodása alatt (1458–1490) élte fénykorát a középkori állam. Öt évszázad után is az igazságos

Mátyás királyként emlegetik, alakja köré legendák, mondák és népmesék szövődtek. Városunk neve Mátyás király korából már több oklevélben említésre kerül, Fewenszarw-ként. A városháza dísztermében található Sisa József alkotása, az *Időszalag* ötvösmánc faliképen Mátyás király reneszánsz udvara látható, a trónján ül, kezében a jogart tartja. Ebben az évtizedben utcanév változtatás folytán utcát is neveztek el róla. A verőtolke gipszmintájának készítője Szabó Imrefia Béla a korszakot, Mátyás királyt és az érem előlapján megjelenő portrét és feliratot így foglalta össze: „A XV. század folyamán az éremművészet az itáliai reneszánsz legkiválóbb szobrászainak révén a csúcspontra jutott. Az antik érmek gyűjtése pápák, fejedelmek, humanisták sajátos kedvtelése közé tartozott. Mátyás maga is gyűjtött, és a török elől Pozsonyba menekített cameák megmaradt darabjai nyomán képet alkothatunk a királyi kincsek között

A Mátyás király emlékérem gipszmintájának előlapja

őrzött gyűjtemény gazdagságáról. Részben az antik művészetek hatása alatt, részben az olasz quattrocento éremszobrászatának legjobb példái nyomán, uralkodásának idején Mátyás két érmét készíttetett. Az első az 1460-as évek vége felé, a második az 1480-as évek közepe táján. A műfaj sajátossága, hogy reprezentatív, sokszorosításra, terjesztésre alkalmas, ezért kiválóan megfelelt a király céljainak is. 1487-től a miniatűröknek, könyvkötőknek is ezt adták mintául a Mátyás-arcokhoz. Ezek az arcok néznek ránk a corvinák gazdagon illuminált lapjairól. A XX. században az éremművészet műfajában, illetve a papírpénzek ábrázolásain Andrea Mantegna (1431–1506) padovai festőművész Mátyás-portréja szolgált alapul. Az eredeti festményről készült olajképmásolatot Lord Lothmer ajándékozta Horthy Miklósnak 1930-ban. Ezt állították ki ekkor a budai

királyi palotában, és ekkor jelent meg Mátyás arcképével a piros százpengős.

Amikor az éremportré rajzolásához, mintázásához kezdtem, a király lelki, szellemi tulajdonságait igyekeztem érzékelteni, túl azon, hogy egyúttal szabadulni is próbáltam a már más alkotók által ismételtetett ábrázolástól. Az uralkodásának fénypontján álló, érett férfarc néz ránk a szembe forduló portréről. Az antik medaillonok mintájára köpennyel a vállán ábrázolom a királyt. A babérággal koszorúzott fej két oldalán latin felirat: MATHIAS REX HUNGARIAE.

Sikerült egy szép köriratot választani Hunyadi Mátyás viszonylag gazdag szöveganyagából. A király 1462-ben Szeged város részére kiadott egyik oklevelében nagyjelentőségű szavakkal méltatta a város lakóinak az uralkodó számára nyújtott szolgálatait. Fontosnak tartotta, hogy az uralkodó támogassa a várost, elősegítse felvirágztatását, mert – mint ahogy fogalmazott – AZ ORSZÁGOK DÍSZÉ ÉS EREJE A VÁROSKÖZSÉG GAZDAGSÁGÁBÓL ÉS BŐSÉGÉBŐL ÁLL.

Úgy gondolom, aktuálisan alkalmazható Jászfényszaru is, lévén, hogy szűkebb páttriánk, a Jászság díszül is szolgál gazdagodó, szépülő szülővárosunk”.

Az érem hátlapján a korábbi IV. Béla király emlékérem hátlapján szereplő oldal lesz látható: az éremoldal felső harmadában íves szalagon felirat: JÁSZ-FÉNYSZARU VÁROS. A középsőben, viaszpecsétként, a település címe látható. Középső harmadban a megújult városháza épületegyüttese. Az alsó harmadban négy vízszintes sorba rendezett felirat, a történelmi korokati idéző betűtípusokkal: ANNO DOMINI MCCXXXIX IN HUNGARIAM 1433 • FENNUSZARU / OPPIDUM • 1831 / 1993 ~VÁROS

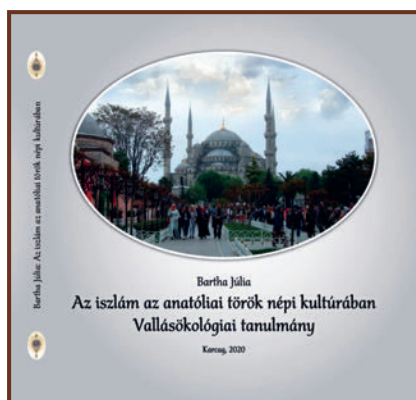
Az érem rendelhető a jászfényszaru rk. templomot ábrázoló vagy 2020 évi naptár hátállal is.

A 42,5 mm átmérőjű érem nemes ajándék és maradandó érték. **Megrendelhető a Jászfényszaru Városi Értéktárban** (Szentcsalád tér 12.) **Tóth Tibornál** személyesen, de a nem helyben lakók – a jászok és kunok – leszármazottjai 30/337-3336 mobiltelefonon, e-mailben tothtibor5193@gmail.com **november 15-ig** a következő változatokban: bronz 3500 Ft, ezüstözött fényes, vagy platinaozott bronz 5000 Ft, aranyozott bronz 7000 Ft, ezüst (Ag925/33,6gr) 22000 Ft. Az érem árában a tartó díszdoboz ára is szerepel.

Tóth Tibor, a FÉBE elnöke

Kalandozás az iszlám világában

Akkurátus címe alapján akár szórászhasonlító tudományos értekezést is sejtethetnénk Bartha Júlia néprajzos, keletkutató most megjelent új könyvében. Az iszlám az anatóliai török népi kultúrában. Vallásökológiai tanulmány című, Karcagon napvilágot látott mű valóban szakmai feldolgozása a témának, de messze nem a száraz értekező próza szintjén. Ezt egyébként már remekbe sikerült, vidámságot sugárzó címlapja is sejteti. A kötetet lapozva pedig hasonló, többségében az iszlám világ mindennapjainak nyüzsgését élénk táró szép képekben is gyönyör-

Bartha Júlia könyvének borítója

ködhöz az olvasó. Szerzője maga is azt írja, hogy nem vallástudományi értekezésnek szánta írását, hanem azt kívánja bemutatni, hogy egy vallás miképpen él a mindennapi környezetben, hogyan tud a változó kihívásoknak megfelelni, életben tartani saját kultusza mellett azt a kultúrát is, melynek önmaga is része és egyben ihletője is. Minderről Bartha Júlia így ír a kötet bevezetőjében: „Az emberek többsége úgy tekint a vallásra, mint hitbeli kérdésre, ami magányügy. Eszébe sem jut, hogy a világ egyharmadán az élet minden percét, minden szegmensét átszövi a vallás, a hit része, sőt meghatározó része a kultúrának. A társadalmi élet, a jogrend, az emberélet fordulóinak szokásrendje tele van szakrális vonatkozással. A hitélet, a vallásgyakorlás egyben közösségi élet is, a szakrális tér, közösségi tér, életlélményt ad, összetartó erő és a társadalom kovácsa.” Erről a kovácsról szól valójában a kétszáz oldalas, szinte minden lapján számos, az iszlám világ mindennapjairól készült, színes, vagy monokróm archív felvételt is felsorakoztató munka. Bartha Júlia bevált gyakorlata szerint a mindennapok, az emberi élet látható, érzékelhető állomásai, a szü-

letés, társvalasztás, és az élet a végső állomása felől nézi a szakrális életet, így teszi kézzelfoghatóvá mondanivalóját. Emellett térben is időben jókora kalandozásra hívja az olvasót. Ma az iszlám hallatán elsősorban az arab világ, illetve a migránshullám kibocsájtó országai jutnak az olvasó eszébe, holott a velünk egykor jelentős kapcsolatot ápoló, a magyar keletkutatás kiemelt célpontjainak számító belső-ázsiai országok is az iszlám kultúrkörbe tartoznak. Ennek megfelelően kalauzolja el a könyv az olvasót a mai Törökország mellett például a jürükök, türkmének földjére is. Ahhoz pedig, hogy sajátos világukban könnyebben eligazodjunk, egyúttal részletesen megismertet bennünket az iszlám vallás tárgyi keretével, hagyományaival is. A dzsámik, mecsetek, medreszék, türbék, szent kutak, források világával, szentként tisztelt történelmi alakjaik életművével. Mellette természetesen bőven szól a muszlim ember mindennapjainak fizikai, rituális kereteiről, ünnepnapjairól, beavat bennünket a számukra, illetve a kultúrájuk iránt érdeklődők számára is fontos, sokat mondó jelképeikről is. Bartha Júlia könyvének a mai olvasó, s nem utolsósorban a magyarok számára van egy külön üzenete is. A világ jelenlegi, korántsem megnyugtató eseményeinek egyik sarkköve az iszlámmal való mind gyakoribb találkozás lehetősége. Ilyenkor pedig az ismerethiány indokolatlan esetben is szülhet félelmet és ellenérzést. E kultúra megismerése, ezért segíthet abban, hogy józanabban szemlélhessük, ezt a ma valóban kulcsfontosságú kérdést. Ami pedig a mi iszlámhoz való viszonyunkat illeti, azt sajátossá teszi számunkra a vele való másfél évszázados együttélésünk. Ami a harc és a pusztulás mellett kulturális kapcsolatot, értékeink kölcsönös átvételét, a másik fél megbecsülését is jelentette. Ennek szép, elgondolkodtató mementója az a jászberényi emlékmű is, amely alatt immár megbékélve több száz éve együtt pihennek magyar és török végvári vitézek. Az iszlám árnyaltabb szemlélete, jobb megismerése, melyhez Bartha Júlia most megjelent könyve is közelebb visz bennünket, segítségünkre lehet abban, hogy ez a megbékélés ne csak az emlékezés szintjén, hanem mai mindennapjainkban is kézzelfoghatóbb közelségbe kerülhessen számunkra.

Szathmáry István újságíró

Lapunk szerzői

Dr. Babós Lajos helytörténeti kutató,
Budapest

Dr. Bagi Gábor történész, Szolnok

Bán Andrea néprajzkutató,
Törökszentmiklós

Bánkiné dr. Molnár Erzsébet történész,
a Kiskun Múzeum nyugalmazott igazgatója, Kiskunfélegyháza

Dr. Bartha Júlia néprajzkutató, Karcag

Bognár Mária újságíró, Budapest

Csörgő Terézia, a Lehel Vezér Gimnázium nyugalmazott kémia-biológia szakos tanára, Jászberény

Illéssy Ádám emeritus nagykunkapitány,
Telki

Kárpáti Márta újságíró, Jászberény

Kovács Iván újságíró, Kiskunhalas

Molnár Madarász Melinda Meyke
divattervező, Göd

Dr. Selmeczi László régész, történész,
Budapest

Szathmáry István újságíró, Szolnok

Székely Gábor magánygyűjtő,
helytörténeti kutató, Kunszentmiklós

Tóth Tibor, a Fényszaruak Baráti
Egyesülete elnöke, Jászfényszaru

Víg Márta helytörténeti kutató, Kunhegyes

LAPZÁRTA

Rendszeres és alkalmi szerzőink figyelmébe ajánljuk, hogy a következő lapszámunk 2020. december közepén jelenik meg. A kéziratokat és a fotókat elsősorban e-mailen legkésőbb 2020. november 20-ig kérjük eljuttatni a szerkesztőségbe.

Lapunk az Nemzeti Kulturális Alap Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Kollégiuma, a Jászsági Önkormányzatok Szövetsége és a Nagykun Hagyományörző Társulás támogatásával jelenik meg.

nka
Nemzeti Kulturális Alap

REDEMPTIO

A jász és kun települések honismereti lapja

Megjelenik kéthavonta

Kiadja a Jász Múzeumért Alapítvány
Felelős szerkesztő: Hortiné dr. Bathó Edit

A szerkesztőbizottság tagjai:

Bugyi Gábor, Papné Varga Bernadett,
Kókai Magdolna

Előkészítési munkák:

Bugyi Gábor, Papné Varga Bernadett

A kiadó és a szerkesztőség címe:

5100 Jászberény, Táncsics M. u. 5.

Tel./fax: 57/502-610

E-mail: jaszmuzeum@gmail.com

www.jaszmuzeum.hu

ISSN 1218-9553

Nyomdai kivitelezés: ARTANDER Kft.

Tel.: 57/500-960 • www.artander.hu